species moris desumitur ex ordine ad rationem tanquam agendi formam (*n.* 254.) profecto ex diverso ordine ad rationem necessum est diversam prodire speciem: hinc idem Angelicus: *quandocumque aliqua circumstantia respicit specialem ordinem rationis vel pro, vel contra, oportet quod circumstantia det speciem actui morali vel bono, vel malo*; ita ex. gr. circumstantia loci *sacri* est hujus generis relata ad furtum, pollutionem, homicidium.

296. *Circumstantiæ dividuntur in* mutantes speciem, *&* in aggravantes.

296. Ex prædicto duplici effectu circumstantiarum fluit prono velut alveo ipsarum divisio in *aggravantes*, & *mutantes speciem*, quas uberius explanare opus non est. Magis expedire arbitror nonnulla subnectere pertinentia ad utramque circumstantiarum classem, quæ possunt in praxi morali usum habere. Primo itaque, circumstantias *mutantes speciem* (hoc est, transferentes actum ad aliam speciem diversam ab ea, quam sortitur ex proprio objecto) revera admittendas esse certissime constat ex Trid. Conc. (*sess.* 14. *can.* 7. *&* *cap.* 5.) definiente contra Novatores, ejusdem circumstantias *in confessione explicandas esse: & alienum a ratione esse docere, circumstantias has ab hominibus otiosis excogitatas fuisse; aut unam tantum circumstantiam confitendam esse, nempe peccasse in fratrem*. Secundo, ad salvandam Confessionis Sacramentalis integritatem aperiendas esse *aggravantes* circumstantias, eadem Oecumenica Synodus nullatenus definivit. Sciebat namque varianteſ ea de re veterum Magistrorum Catholicorum opiniones, adeoque recedere noluit a præconcepto suo consilio, *abstinendi ab articulis, qui Catholicos inter Scholas in dubitatione versantur*, ut testatur Pallavicinus (*in hist. Conc. lib.* 7. *cap.* 10.) idque propterea, quia *collecta fuerat, non ad decidendas opiniones, sed ad errores recidendos*.

297. *Vulgaris divisio circumstantiarum* aggravantium *&* mutantium speciem, *posset fieri trimembris, si addantur circumstantiæ* minuentes.

297. Tertio circumstantiis *aggravantibus* seu intra eamdem speciem bonitatem vel malitiam actus augentibus, possunt adjungi circumstantiæ aliæ, quæ dicuntur *minuentes* eamdem scilicet bonitatem vel malitiam specificam actus; ita ut superior divisio evadat trimembris, quemadmodum cum Præceptore suo Alex. Alensi (*par.* 4. *sum. Theol. q.* 18. *memb.* 4. *ar.* 3.) illam exhibet S. Bonav. (*in* 4. *sent. dist.* 17. *q. ul.*) dicens: *circumstantiæ, quæ attingunt peccatum, quædam sunt alleviantes, quædam in aliud genus trahentes, quædam aggravantes*: sic ex. ca. orationis bonitas augetur, vel minuitur, prout cum fervore majori aut minori fit; & similiter fornicationis malitia juxta varium libidinis gradum. Equidem & ipsæ *minuentes* circumstantiæ debent actui bonitatem, aut malitiam aliquam conferre, secus morales circumstantiæ absolute non essent (*n.* 228.) Non idcirco tamen *minuentium* denominationem excidunt; nam ita denominantur, non ratione bonitatis vel malitiæ, quam actus habet ex objecto; hanc enim suo modo ipsæ adaugent: sed ratione illius dumtaxat bonitatis vel malitiæ, quæ ordinarie solet inesse actui: ita ex. ca. cum quis graviter percussus obiter tantum irrascitur, vel acri pollatus tentatione remisse orat, circumstantia brevitatis malitiam iræ, & circumstantia torporis bonitatem orationis diminuunt: quatenus seclusis hisce circumstantiis, ordinarie loquendo, actus irascendi fuisset pejor, ac melior actus orandi.

298. *Circumfertur præterea divisio circumstantiarum aggravantium* notabiliter, *ac leviter.*

298. Quarto, circumstantiæ *aggravantes* solent a multis distribui in aggravantes *notabiliter*, & *leviter*. Sic ex. ca. publica, aut Ecclesiastica dignitas hominis, cui detrahitur, specialis custodia virginis, quæ defloratur, votum sollemne continentiæ in Sacerdote post concupiscentias eunte, sunt circumstantiæ *notabiliter* aggravantes triplicis ejus generis peccata; contra vero ignorantia difficulter vincibilis, quæ proprie dicitur *crassa* (*n.* 197.) *leviter* duntaxat aggravat peccata, quæ ipsius causa fiunt ab idiotis, quatenus nempe non tantam habent malitiam, quantam plerumque solent præseferre. Hinc porro liquet, subdivisionem istam aggravantium circumstantiarum superfluam evadere, si teneatur trimembris circumstantiarum divisio a Seraphico citato assignata, quippe quæ hinc dicuntur *leviter* aggravantes, sunt eæ ipsæ, quas appellavimus *alleviantes*, seu *minuentes*. Nihilominus eadem subdivisio paraccommoda existit in gravi controversia de integritate Confessionis Sacramentalis. Auctores enim solent ibidem distinguere *multum*, & *parum* aggravantes circumstantias; tumque alii affirmant *multum* aggravantes necessario aperiendas esse a pœnitentibus, alii vero negant. Ceterum horum sententia, cui olim grave robur accedebat ex Scholasticorum auctoritate asserentium, teste Richardo de Mediavilla (*in* 4. *sent. dist.* 17. *a.* 3. *q.* 5.) *peperciſſe Deum nostræ infirmitati in non obligando nos ad has circumstantias confitendas*, haud parum probabilitate sua excidisse videtur ob varias Ecclesiasticas sanctiones, potissimum a tempore Conc. Trid. emanatas, ex quibus defensores contrariæ sententiæ valida eruunt argumenta non abludentia a mente etiam quarumdam Synodorum antiquarum, inter

quas

quas Bajocensis an. 1300. quæ ita decrevit teste Lambettino (*de Synod. Diœc. l.* 6. *c.* 11. *n.* 2) *in confessione caveant Sacerdotes, ne inquirant nomina personarum, cum quibus peccaverunt confitentes; sed circumstantias tantum, quæ possunt aggravare peccatum*.

299. *Explicatur, quid sit* Finis, *simulque proponitur vulgata ejusdem divisio in* intrinsecum, *&* extrinsecum.

299. Nunc de *Fine* speciatim differendum est, qui in septenario Circumstantiarum numero quintum (*n.* 291.) sibi vindicat locum, atque inter eas omnes primatum obtinet; ut notavit Angelicus (1. 2. *q.* 8. *a.* 4.) *etsi finis non sit de substantia actus, est tamen causa actus principalissima, in quantum movet agentem ad agendum, unde & maxime actus moralis speciem habet a fine*. Juxta vim nudam omnis *finis* inde est, ac *meta* seu *terminus*: definitur vero ab Aristotele, *est id, cujus gratia aliquid fit*. Duplex distingui consuevit; alius *operis*; ad quem opus suapte natura ordinatur, ut in eleemosyna sublevatio alienæ miseriæ; alius *operantis*, quem operans pro suo arbitrio sibi præfigit, ut in eodem eleemosynæ actu satisfactio pro peccatis propriis. Prior finis idem est, ac *objectum* actus: idcirco ei *intrinsecus* est, propriamque speciem confert. Posterior differt ab objecto; estque actui *extrinsecus*; unde non dat ei propriam speciem, sed est circumstantia operis ab agente relati in finem. Quare ubi bonum, aut malum *ex fine* nominatur, & distinguitur a bono, aut malo *objecto*: tunc semper intelligitur finis extrinsecus operantis, non finis intrinsecus operis. Intrinsecum autem finem diximus idem esse cum objecto actus, intelligentes non *materiale* sed *formale* objectum: quia objectum formale non est, nisi ratio seu motivum appetendi objectum materiale.

300. *A fine extrinseco participant actus humani moralitatem, ita ut ob ipsam potissime dicantur boni vel mali.*

300. Finem *extrinsecum*, de quo solo deceps loquemur, moralitatem seu bonam, seu malam conferre humanis actibus, utcunque jam demonstratum (*n.* 187.) ubi id de universis Circumstantiis probavimus. Addimus hic aliud momentum petitum ex Evangelio (*Matth. c.* 6.) *Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit: si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit*: in his verbis nomine *corporis* humanam operationem, nomine *oculi* intentionem finemque operantis designari, tradunt Ecclesiastici Doctores. *Est intentio tantæ virtutis*, inquit Angelicus (*opusc.* 4. *de decem Præcep.* §. *de dilect. Dei*) *quod omnia opera ad se trahit: unde quæcunque bona, mala intentione facta, in mala convertuntur: si oculus tuus, id est intentio, nequam fuerit, totum corpus tenebrosum erit, id est congeries bonorum operum tuorum tenebrosa erit*. Et Seraphicus (*de sex alis Seraph. c.* 7.) *si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit; hoc est, si intuitus intentionis purus fuerit caritate, totum corpus bonæ operationis dignum erit præmio lucis æternæ*. Licet autem ad bonitatem *meritoriam* requiratur caritas, uti ex Subtili Doctore audivimus *n.* 184. ad *moralem* tamen honestatem actuum sufficiens est quicunque inferior finis, attemperatus dictamini rectæ rationis, & ex motivo alicujus moralis virtutis elicitus.

301. *Finis influxus in moralitatem actionis valde diversus declaratur distinctis thesibus.* Prima *est de fine accedente actionibus* indifferentibus.

301. Sicuti actus humani diversas sortiuntur species morales ob diversitatem objectorum, circa quæ versantur, ita diversimode quoque finis in moralitatem actuum influit: unde aliter atque aliter moralitatem inducit, transmutatque in actibus ex objecto seu genere *indifferentibus*, *bonis*, & *malis*: quod nunc dictincte ostendendum. *Primo*, quando actio *indifferens*, est ex objecto, tunc a fine bono, aut malo sumit primam & essentialem bonitatem, aut malitiam (*n.* 294.) adeoque per ipsum finem constituitur in alia specie virtutis, aut vitii. Hoc tupponens principium D. paulus (1. *ad Cor. c.* 10.) Fideles cunctos exstimulavit, ut ex actionibus etiam per sese infrugiferis, quales sunt quæ pertinent ad communes corruptibilis vitæ necessitates sollicite captarent spiritualia, & æterna lucra: *sive manducatis, sive bibitis, sive aliquid facitis, omnia in gloriam Dei facite*. Clarum occurrit exemplum in actione *studendi*, quæ cum sit ex se indifferens, multas variasque suscipere potest bonitates aut malitias, juxta honestos aut inhonestos fines quorum causa fit, teste D. Bernardo (*Ser.* 16. *super Cantica*) *Sunt qui scire volunt eo fine tantum, ut sciant; & turpis curiositas est: sunt qui scire volunt, ut scientiam suam vendant; & turpis quæstus est: sunt qui scire volunt, ut sciantur ipsi; & turpis vanitas est: sunt qui scire volunt, ut ædificent; & caritas est: sunt qui scire volunt, ut ædificentur; & prudentia est*.

302. *Secunda thesis de fine adjuncta actionibus e objecto boni*

302. *Secundo*, quando actio ex objecto *bona* est, & ab agente ordinatur ad *bonum* finem; tunc, si bonitas finis est specie diversa a bonitate objecti, actio desumit *novam* speciem bonitatis, adeoque *duplici* diversa bonitate honestatur. Nam sicuti ex mox dictis actio *indifferens* desumit a fine *primam* bonitatem, ita actio jam *bona* recipere potest a fine *novam* bonitatem. Neque bonitas objecti, specie discrepans a bonitate finis adjuncti, illam ullatenus excludit, ut colligitur ex Angelico (1. 2. *q.* 8. *a.* 4.) quidquid nonnulli insius Commentatores

contra senserint: *Actiones humanæ & alia, quorum bonitas dependet ab alio, habent rationem bonitatis a fine, a quo dependent, præter bonitatem absolutam, quæ in eis existit*. Idque exemplis etiam illustrat (*l. 3. cont.* Gent. *c. 38.*) *In virtutibus contingit, quod actus unius virtutis ad aliam virtutem ordinatur, sicut cum quis dat sua, ut cum altero amicitiam habeat, actus quidem ex sua specie est liberalitatis, ex fine autem caritatis: hujusmodi autem actus majorem laudem habet ex caritate, quam ex liberalitate. Ponamus aliquem jejunantem, vel continentem se a venereis; si absque voto hoc faciat, erit actus vel castitatis, vel abstinentiæ, si autem ex voto, refertur ulterius ad virtutem, cujus est Deo aliquid vovere, scilicet ad religionem, quæ potior est castitate, vel abstinentia, utpote nos faciens recte habere ad Deum: erit actus continentiæ, vel abstinentiæ laudabilior in eo, quod ex voto facit, etiamsi non ita delectetur in abstinentia vel continentia, ex eo quod delectatur in potiori virtute, quæ est religio.*

303. Ejusmodi thesis firmat communem illam Patrum doctrinam, qua idem Angelicus ostendit, majoris bonitatis, ac meriti esse opera Religiosorum facta ex voto, vel obedientia, operibus aliorum hominum, qui absque voto eadem faciunt.

303. Atque hoc quidem principio subnixus Angelicus demonstrat (*in eod. l. cont. Gent. l. de Perfect. Vitæ Spirit.* 12. *l. cont. Retrah. hom. ab ingref. Relig. c.* 12. *&* Sum. 2. 2. *q.* 88. *a.* 6.) gravi, ac perniciosio errore illos detineri, qui opera virtutum, absque ulla voti, vel obedientiæ obligatione peracta, arbitrantur meliora & laudabiliora consimilibus operibus factis ex necessitate voti, aut obedientiæ, quia nempe tanto laudabilius videtur bonum, quanto liberius minusve necessario agitur; atque prætextu isto homines avocant ab ingressu in Religiosas Familias erga quas sunt animo male affecti. Enim vero majorem potius bonitatem dignitatemque inesse operibus honestis, factis vi voti & obedientiæ, ostendit ad oculum vel hæc sola ratio, quam adfert (*eod. Opusc. de Perfect. Vitæ Spirit.*) *Quanto aliquis plus dat alicui, tanto majus aliquid ab eo meretur: qui facit aliquid sine voto, dat ei solum, quod facit propter ejus amorem: qui autem non solum facit, sed etiam vovet, non solum dat ei, quod facit, sed etiam potentiam, qua facit; facit enim se non posse, quin faciat, quod prius non facere licite poterat: magis igitur meretur apud Deum qui ex voto aliquid facit, quam qui illud facit sine voto*: eo ferme pacto juxta S. Anselmum (*l. de Similitud. c.* 84.) quo magis dare dicitur ille, qui dat *arborem cum fructibus*, quam alter, qui dat *fructus tantum*. Nec quidquam obest illa necessitas ex voto promanans, quoniam non antecedens & absoluta est, sed hypothetica & consequens liberam voluntatem voventium, qui ex majori erga Deum caritate, ac desiderio perfectionis illam sponte subeunt (*n.* 156.)

304. Eadem superior thesis secunda firmatur duplici ratione, petita ab absurdis, & a sensu communi.

304. Neque sola Angelici auctoritate nititur statuta thesis (*n.* 302.): ad eam comprobandam rationes quoque in promptu sunt. Nam si bonitas ex fine proveniens non constitueret actum in alia specie distincta ab illa, quam habet ex objecto, & cum accessoria bonitate finis non remaneret prior bonitas objectiva, sequeretur, actum unius virtutis non posse ab alia virtute imperari: item actus virtutum natura, & dignitate diversarum (quales sunt theologicæ & morales) quoties imperantur ab una virtute ex. ca. religionis, paris omnino perfectionis esse: neutrum autem horum sustineri potest. Præterea solent Viri pii doctique in præcipuis suis operationibus ex objecto honestis varios laudabiles fines sibi præfigere, ut talium finium multiplicatione multiplicentur bonæ moralitates; adeoque persuasum habent, varias bonitates partim ex objecto, partim ex finibus, posse simul in eodem actu subsistere. Sic ex. ca. erogando eleemosynam intendunt ipsi, præter levamen pauperum, quod est finis operis intrinsecus, satisfactionem pro peccatis, qui est actus pœnitentiæ; cultum Dei, qui est actus religionis; suffragium animarum degentium in Purgatorio, qui est actus misericordiæ spiritualis; & similia.

305. Diluuntur duo contraria argumenta petita ex S. Augustino, ac D. Thoma; & ostenditur, utrumque Doctorem magis obesse, quam prodesse Adversariorum causæ.

305. Theologi secus opinantes moventur præsertim auctoritate S. August. (*l. de bono conjug. c.* 21.) suspicientis æquale meritum in Abrahamo generante filios, & in Joanne Bapt. continentiam servante, quoniam diversa hæc vitæ ratio in utroque oriebatur ab una intentione placendi Deo: & etiam D. Thomæ (1. 2. *q.* 18. *ar.* 6.) desumentis a solo fine operantis bonitatem interiorum actuum voluntatis: *actus humani species formaliter considerantur secundum finem, materialiter autem secundum objectum exterioris actus: unde Philosophus dicit* (5. *Ethic.* 2.) *quod ille, qui furatur, ut committat adulterium, est per se loquendo magis adulter quam fur*. Sed nihil horum nos dimovet a constituta sententia. Augustinus æquiparat connubium Abrahæ cælibatui Joannis solum quo ad meritum præmii *substantialis*, non quoad meritum cujusvis præmii etiam *accidentalis*. Abraham namque fuit dumtaxat animo paratus ad virginitatem servandam, si Deo ita placuisset: Joannes vero eam re ipsa servavit, adeoque cum virginitas ex suo genere sit perfectior matrimonio, necessum est Joannis meritum aliquo modo præcelluisse: hinc autem conficitur, quod præter bonitatem finis placendi Deo, qui erat ambobus communis, adfuerit bonitas objec-

objectiva in cælibatu Joannis, quæ excedebat bonitatem objectivam connubii Abrahæ: ita Angelicus interpretatur Augustinum (2. 2. *q.* 152. *a.* 4.) *meritum continentiæ conjugalis in Abrahamo æquiparatur merito continentiæ virginalis in Joanne respectu præmii substantialis, non autem respectu præmii accidentalis*. Angelicus autem dicendo, actum specificari *materialiter* ab objecto, & *formaliter* a fine, vult tantum *principalem* speciem moralem actus petendam potius a fine, quam ab objecto; minime autem *totam* speciem actus a solo fine pendere; alioquin fur in eo exemplo diceretur absolute *adulter*, non *magis adulter*. Ex quibus omnibus compertum fit, Augustinum, & Thomam potius firmare, quam destruere thesim nostram.

306. Gemina proponitur hypothesis, sub qua licet concipere hominem, qui aliquid ex objecto bonum facit, ductus honesto fine.

306. Verum ut ea ad mentem nostram recte sumatur, simulque argumenta contraria facile dissolvantur, *duplicem* oportet distinguere *hypothesim*. Nimirum, vel agens amat objectum tum *propter se*, quia per se bonum, tum etiam *propter finem* honestum, ad quem assequendum deprehenditur utile & accomodum? vel objectum non amat ullo modo propter se, sed *dumtaxat propter finem*, ita ut finis honestus sit unicum & adæquatum motivum operandi? Thesis (*n.* 302.) propugnatur a nobis juxta priorem dumtaxat hypothesim, in qua bonitas objecti per se appetitur, esto simul referatur ad extrinsecum aliquem finem obtinendum; ut evenit in homine, qui jejunat & orat, ut hisce mediis a Deo consequatur continentiæ donum. Ceterum si quæstio reducatur ad hypothesim posteriorem, cujus unum jam dedimus exemplum (*in fine n.* 294.) tunc lubenter concedimus, bonitatem objecti quodammodo evacuari per bonitatem finis; & ab hoc solo specificari actum; cum in ista hypothesi objectum, tametsi per se bonum & amabile, appetatur dumtaxat propter aliud, & respectu finis desiderati induat rationem medii: certum enim est, moralitatem seu bonam seu malam mediorum non esse aliam a moralitate finis, ob quem eliguntur & adhibentur: sic ex. ca. cum teste D. Isidoro (*l.* 3. *de sum. bon. c.* 7.) *multi reperiantur, qui cantus suavitate commoti sua crimina plangunt*, si sæcularis quispiam decurrente octava vel Corporis Christi, vel Immaculatæ Conceptionis Deiparæ, horis canonicis in Ecclesia assisteret lucraturus indulgentias a Sum. Pontif. Urb. IV. & Sixto IV. cunctis Fidelibus concessas, ibique sacræ psalmodiæ, per sese ad divinum cultum ordinatæ, sic *præcise* intenderet, ut cordis compunctionem dumtaxat sibi parare vellet; in tali casu finis iste unicus & totalis solam pœnitentiæ bonitatem ejus actui affunderet, qui alioquin ex objecto bonitatem habet religionis.

307. Tertia thesis de fine malo, accedente actionibus malis ex objecto; eaque ad moralem praxim relata consideratur.

307. *Tertio*, quando actio ex objecto *mala* refertur ab agente ad finem *malum*, & malitia objecti specie discrepat a malitia finis, tunc actio retinet malitiam duplicis speciei, nec una malitia alteram destruit. Exemplo sit trioboli mercator, qui omni arte incautos decipit & emungit, ut possit equestrem luxum in domum suam inducere, ac vitiis indulgere, a quibus avocabatur egestate & inopia pressus: item artifex, minister, famulus, uxores aut filias ad individuam pene vitæ consuetudinem concredentes iis, quorum favore ac potentia sperant se ad ea munia promovendos, quibus contra justitiam & caritatem proximorum abuti decreverunt. Quæ ad stabiliendam superiorem alteram thesim de actionibus ex objecto *bonis* peractis ob finem *bonum*, producta fuerunt momenta (*n.* 302. *& seq.*) eadem apte inversa, juxta legem contrariorum præsentem quoque fulciunt thesim: idcirco non est opus speciales probationes hic adjicere. Magis præstabit observare, quidnam exinde deduci possit relate ad moralem praxim. Cum in ista hypotesi unicum quidem peccatum committi videatur propter unam substantiam actus, sed tamen in genere moris multiplex reapse sit *propter multas & diversas deformitates*, ut ait Angelicus (*q.* 2. *de malo a.* 5.) quas agens respicit; hinc sequitur, non esse satis consultum integritati Confessionis Sacramentalis, quoties solus exprimitur actus ex. ca. furandi, non indicato pravo fine luxuriandi, seu aliud quidpiam legibus vetitum patrandi: quamvis ejusmodi finis postea effectu caruerit, vel ob mutatum voluntatis propositum, vel ob exteriora quævis impedimenta.

308. Obligatio exprimendi in Sacramentali Confessione malum finem, duplicem conditionem involvit.

308. Ceterum gravis hæc obligatio, qua pœnitens tenetur Confessario manifestare malitiam finis, ad quem ordinavit nefarium opus, duo supponit: videlicet eumdem finem esse operi *extrinsecum* (*n.* 299.) non *intrinsecum*; atque ipsum opus esse *graviter* illicitum, seu lethale peccatum. Primum quidem requiritur: nam quando objectum actus est per se ordinatum ad finem, quem agens respicit, adeoque finis est *intrinsecus* sive *operis*, tunc satis est indicare solum actum pravum; quia malitia objecti, & finis hujusmodi non est specie duplex, sed unica: hinc ex. ca. homo ebriosus, & mollis qui ebrietatem, & pollutionem admisit ad captandam dumtaxat sensualem oblectationem, rite confitetur nominando ebrietatis,

tatis, & pollutionis actum, cujus finis proximus & intrinsecus censetur ea oblectatio. Secundum etiam necessarium est: quia ubi medium seu objectum actionis graviter malum ordinetur ad externum finem *leviter* malum, *venialis* tantum malitia ex fine in actionem redundat, quæ non est materia necessaria Confessionis: ut dum mulier gemmam furatur ad superfluum & vanum ornatum, qui ex suo genere, & secluſa quavis & mortifera circumſtantia, est dumtaxat venialis, juxta Angelicum (1.2. *q.*169. *a.* 1.). Sic viceversa, nulla viget obligatio exprimendi malitiam objecti seu medii, quoties ad finem graviter malum adhibetur medium leviter illicitum; ut dum mulier eodem utitur vano ornatu ad excitandam in amasiunculo sœdam concupiscentiam.

309. *Ponitur thesis* quarta *de actionibus habentibus objectum* malum *finemque* bonum, *aut viceversa objectum* bonum *& finem* malum, *& adducuntur tria argumenta, quæ aliquos Theologos fecellunt in oppositam sententiam.*

309. *Quarto*, quando objectum, ac finis actionis discrepant inter se specie moralitatis, ita ut vel *malum* sit objectum, & *bonus* finis; ex. ca. dum Judæi Apostolos necabant *putantes se obsequium præstare Deo* (*Jo. c.* 16.) vel objectum sit *bonum*, & finis *malus*; ex. ca. dum iidem Judæi *jejunantes exterminabant facies suas, ut viderentur ab hominibus* (*Matth. c.* 6.) tunc utroque in casu actio singularis & individua non complectitur simul bonitatem, & malitiam, quarum altera ex objecto, altera ex fine sit repetenda (quemadmodum nonnullis Theologis visum est, quorum opinionem perstrinximus (*n.* 263. *& seq.*) sed unica constat moralitatis specie, scilicet sola malitia; unde absolute mala & inhonesta censenda est. Hujusce postremæ thesis subsidiarias rationes ex citato loco petere licebit. Interim quoniam ibidem nullas produximus Adversariorum objectiones, ne inaudita caussa videamur eos repudiare, tres potissimas referemus, simulque diluemus. Primam repetunt ex verbis Christi (*Matt. c.* 6.) *si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit*. Secundam ex effato D. Ambrosii (*l.* 2. *Offic. c.* 30.) *affectus nomen operi imponit, & ex intentione facta pensantur*. Tertiam ex regula Juris Canonici (*Can.* duo nervi *dist.* 13. *& Can.* quod ait *dist.* 14.) *minus malum de duobus eligendum est*.

310. Seraphicus Doctor affatim nobis suppeditat quidquid opportunum est tum communiendæ thesi jam statutæ, tum repercutiendis adversis telis. Is enim (*in* 2. *sent. dist.* 40. *a.* 1. *q.* 1.) perscrutatur, num *omne opus, quod bona intentione fit, bonum sit*? Commemorata initio duplici diversa opinione affirmantium, & negantium Theologorum, monet utramque *verum dicere, si recte intelligatur*. Hanc ad rem duos assignat sensus, quos habere potest nominata *bona intentio*, nimirum advertit, eam vel indicare solam finis bonitatem, quæ tunc adest, quando bonum in se est illud, quod operans sibi pro fine præfigit: vel denotare simul & hanc finis bonitatem, & certam electionem mediorum ad præstitutum finem conducentium, quæ bonitatem ipsorum mediorum necessario importat. Juxta distinctionem ejusmodi respondet, esse generatim verum, *quod opus, bona intentione factum, sit bonum, si intentio bona* sumatur complete in *secundo* sensu: minime autem id verum esse, si *intentio bona* præcise accipiatur in *primo* sensu: quia videlicet ubi malum assumitur medium, opus totum vitiatur tametsi bona fuerit intentio. Postmodum concludit, relatas Evangelii, & D. Ambrosii sententias non esse intelligendas nisi de intentione *secundi* generis, habente completam bonitatem finis, ac mediorum. Hinc porro liquet, adversarios nostros incassum assumere geminos illos textus ad probandum, in uno eodemque actu humano simul consistere posse *bonitatem* ex parte *finis*, & *malitiam* ex parte *objecti*, aut viceversa.

310. *Juxta doctrinam S. Bonav., respondetur* primæ, *&* secundæ *difficultati.*

311. Quisquis Seraphicum audire cupit, hæc sunt ipsius verba. *Uno modo intentio dicit bonitatem finis: alio vero modo non tantum dicit bonitatem finis, sed etiam ordinationem ejus, quod est ad finem, quem appetit. Et secundum hoc dupliciter potest dici intentio bona vel mala. Uno modo dicitur intentio bona, in qua est perfecta, & bona ordinatio operis ad finem intentum: & contra dicitur mala, in qua est ordinatio indirecta. Et hoc modo bonitas intentionis non tantummodo respicit bonitatem finis, sed etiam rectum ordinem ejus, quod est ad ipsum finem: hæc enim duo necessario requiruntur ad hoc, quod oculus sit simplex* (*sicut dicit Bernardus ad Eugen.*) *videlicet quod veritas sit in electione & caritas in intentione. Et hoc est dicere, quod tunc est oculus mentis simplex, sive intentio bona, quando hoc amas finaliter quod est amandum, & eligit quod est eligendum: & hoc modo qualitas operis semper respondet qualitati intentionis, nec habet instantiam: immo si oculus est simplex totum corpus erit luminosum, & si oculus est tenebrosus, hoc est intentio mala, & opus judicatur malum.... Et sic intelligitur auctoritas Ambrosii: nam voluntas non dicitur esse bona in se, nec etiam arbor ex bonitate intentionis, nisi secundum quod intentio dicitur esse bona, quia bono modo bonum finem intendit.*

311. *Refertur D. Bonav. textus ex quo fideliter expressa superior doctrina.*

312. Pergit Seraphicus Doctor, examinando alteram acceptionem intentionis bonæ. *Alio modo dicitur intentio bona, quia illud quod finaliter intendit, est bonum. Et hoc modo non est generaliter verum, quod qualitas operis causetur a qualitate intentionis: hoc dico quantum ad qualitatem, quæ est bonitas. Si quis enim mentitur ad deliberationem innocentis, vel furatur ut pascat pauperem, non dicitur bene facere, sicut dicit Augustinus, & etiam Apostolus, non tunc facienda mala, ut veniant bona. Quantum autem ad qualitatem malitiæ, non habet instantiam: immo necessario malitia operis correspondet intentioni malæ intendentis: qualecunque enim fit opus, dum faciat illud homo mala intentione, Deus qui scrutatur corda, malum reputat. Cum enim ad bonitatem operis necessario requiratur intentio boni finis, sola illa desistente opus judicatur esse malum: non tamen, illa sola assistente, judicatur esse bonum, quia plura exiguntur ad construendum, quam ad destruendum. . . quia bonum attenditur secundum constitutionem ex concursu multarum circumstantiarum; malum vero attenditur ex cujuscumque privatione: hinc est, quod malum est omnifarie, & bonum uno modo.*

312. *Continuatio ejusdem textus D. Bonav.*

313. Dissolvamus nunc postremam objectionem (*n.* 309.) ex Jure Canonico desumptam, quod videtur approbare electionem rei in se *malæ* factam *bono* fine. In primis ea regula, *minus malum de duobus eligendum est*, neutiquam Adversarios juvat, si sumatur de malis *pœnæ*, ex. ca. carceris, exilii, jacturæ bonorum, naufragii, mortis; in quibus utique secundum rationem rectam illud amplectendum, quod minorem molestiam aut damnum adfert, quoniam sub eo respectu quasi boni rationem induit. Neque pariter suffragatur, si ad malum *culpæ* transferatur, prout in Jure Canonico revera sumitur. Nam duplex efformari potest hypothesis: una, quæ supponit duo hujus generis mala ingruere *uni eidemque* personæ: altera, quæ *duobus pluribus* diversis personis eadem mala impendere fingit. Si quis ad prioris hypothesis angustias redigatur, poterit alterutrum malum, quod minoris deformitatis est, seligere, non quia malum morale possit honestari intuitu boni finis, sed quia, quod ab homine sic perplexo malum eligitur, respectu ipsius definit esse *peccatum* ob defectum libertatis: nam semel ac homo ex conscientia invincibili erronea, quam non potest deponere, credit se peccare, quodcunque ex duobus extremis adoptet, & aliunde necessitate agendi premitur, jam libertate *indifferentiæ* ad peccandum necessaria nequit amplius uti. Quod si quis in posteriore versetur hypothesi, tunc nullatenus ei licebit eligere minus malum culpæ, ut impediat majus malum culpæ in proximo: quoniam nullum vel leve malum *culpæ*, quamdiu manet tale, potest esse *eligibile* secundum rectam rationem ex Angelico (2.2. *q.*43. *a.*7.) *quidam dixerunt peccatum veniale esse committendum propter vitandum aliorum scandalum: sed hoc implicat contraria: si enim faciendum est, jam non est malum, neque peccatum, nam peccatum non potest esse eligibile.*

313. *Occurritur tertiæ difficultati, superius ab Adversariis oppositæ.*

314. Ex his omnibus clarius percipimus, quanto jure Innocentius Papa XI. proscriplerit sequentes ambas propositiones. *Proxima occasio peccandi non est fugienda, quando caussa aliqua utilis aut honesta non fugiendi occurrit* (*Ord.* 62.) *Licitum est quærere directe occasionem proximam peccandi pro bono spirituali, vel temporali nostro, vel proximi*. Utrum ex opinione hactenus a nobis confutata illas deduxerit, qui sic scripserunt, plane ignoro: nullum tamen dubium, quin possint commode deduci, admissa eadem opinione. Porro quantumvis Pontifices, & Doctores Ecclesiastici palam constanterque edoceant juxta Apostolum non *esse facienda mala, ut veniant bona*, qua scilicet ex Seraphico (*n.* 312.) *malum attenditur ex cujuscumque* bonæ circumstantiæ seu conditionis ad actum requisitæ *privatione*: nihil tamen minus plurimos adhuc in Catholicorum cœtu reperire est, qui falsa persuasione sibi blandiuntur, innoxia esse, & utcumque permissa certis saltem in circumstantiis, quæ sunt reapse mala etiam *intrinsece* sive *secundum se*, ut in scholis dici consuevit. Hoc potissime sentiunt de mendacis, æquivocationibus, simulationibus, ubi non obesse, sed magis aliqua ex caussa prodesse videntur; quare eodem ferme implicantur errore, quem notavimus (*n.* 17.) in Grotio, ceterisque Novatoribus hæreticis, distinguentibus *falsiloquium* utile ac licitum a pernicioso, & malo *mendacio*. Sic ex. ca. mentiri solent matres, ut delinquentes filios, quos impensius diligunt, subtrahant a virga paterna; famuli ac famulæ, ut propriam incuriam celent, & dominorum iram compescant: cosmetæ & aulici, qui in procœtionibus eadem hora promiscue edicunt adventantibus, optimates suos a penetralibus absentes vel presentes, vacantes vel occupatos, bene vel male affectos, prout in rem esse judicant.

314. *Sana doctrina superioris quæstionis* Thesis *hactenus vindicata elidit binas propositiones ab Ecclesia proscriptas: simulque destruit falsum præjudicium de usu licito quarundam mendaciorum.*

315. Est hic pretium operis referre, quæ Seraphicus (*in* 3. *sent. dist.* 38. *a.* 1. *q.* 2.) de *Mendacio* scite tradit inhærendo doctrinæ S. Augustini, a quo constat duos conseri-

315. *Ad destruendum*

prædictum falsum præjudicium facit mirum in modum doctrina S. Bonav. de mendacio, quæ facem etiam præfert eliquandis variis gravissimis Theologiæ quæstionibus.

scriptos libros ad perstrigendam opinationem olim Platonicis, ac subin Origenistis, aliisque Ecclesiasticis etiam Viris familiarem, qui mendacio interdum uti contendebant, sicut veneno medicamentis salubriter interspersio: Siquidem haud modicum lumen & adjumentum exinde capiemus non modo ad expediendam præsentem de mendaciis controversiam; sed etiam ad rite pronunciandum in aliis Theologicis quæstionibus, quales prærertim sunt istæ: An *idem specie actus possit successive habere bonitatem, & malitiam moralem?* (*n.* 265. *& seq.*) An *lex naturalis immutabilis?* An *circa præcepta Decalogi possit Deus dispensare?* An, *quæ iisdem vetantur præceptis, possint aliquando in peculiaribus quibusdam circumstantiis licite fieri?* de quibus ipse Seraphicus alibi disserit (*in* 1. *sent. dist.* 47. *q. ult. in* 2. *sent. dist.* 40. *dub.* 2. *in* 4. *dist.* 33. *q.* 1. *q.* 3.) nec non Angelicus (*in* 3. *sent. dist.* 37. *q.* 1. *ar.* 4. *&* 1. 1. 2. *q.* 100. *ar.* 8.) Scotus (*in* 3. *sent. dist.* 37. *q.* 1.) atque ex recentioribus Doctissimus P. Basilius Pontius (*tr. de Matr. l.* 8.) sat prolixe.

316. *Refertur textus D. Bonav. de malitia cujuscumque mendacii.*

316. Hæc igitur scribit Seraphicus Doctor loco prælaudato. *Dupliciter dicitur esse aliquid malum; aut ex genere actus, utpote cum actus transit super materiam indebitam: aut ex malitia intentionis. Cum autem transit actus super materiam indebitam, hoc potest esse dupliciter, vel respectu Dei, vel respectu proximi. Si respectu Dei, sic est malum in se & secundum se, nec ullo modo potest bene fieri: sicut est odisse summum bonum, blasphemare Deum. Si respectu proximi, sicut est nocumentum inferre proximo in persona vel in rebus; sic est malum in se, & potest aliquo fine bene fieri, quia potest recta intentio supervenire ex dispensatione. Cum autem aliquid est malum ex malitia intentionis, tunc sive sit respectu Dei, sive respectu proximi; simpliciter malum est, & nullo fine potest bene fieri, quia dicit privationem debiti finis. Unde facere hoc malum esse bonum, nihil aliud est facere, quam aliquid simul esse bonum & malum. Tale autem est mendacium: nam mendacium non solummodo dicit malum, ex hoc, quod actus transit super materiam indebitam, sed etiam ex intentione indirecta. Et quoniam ad omne mendacium ista duo concurrunt, videlicet dicere falsum, & intentio fallendi: ratione primi est malum in se, & potest bene fieri ab eo, qui ignoranter dicit falsum: ratione vero secundi est malum secundum se & nullo fine potest bene fieri, nec circa ipsum potest dispensari: sicut nullo modo potest bene fieri, quod aliquis cognoscat alienam intentionem adulterandi, sive ex improbitate voluntatis.*

317. *Adduntur auctoritates Scoti & D. Thomæ, idipsum, quod Seraphicus docuit, confirmantes.*

317. Verissimam & planissimam hanc Seraphici doctrinam, ex qua possunt Hæterodoxi apprehendere, adeo repugnans esse *falsiloquium licitum*, quam montem fine valle. Scotus (*in* 3. *sent. dist.* 38. *q.* 2.) confirmat & paucis sic proponit: *mentiri ex ratione sua dicit intentionem decipiendi: licet autem aliqui actus non includentes intentionem malam possint aliquando esse boni ex aliqua bona circumstantia; actus tamen includens secum intentionem malam numquam potest esse bonus, quia includit formaliter malum velle: ita est in proposito de mendacio.* Accedit Angelicus, (*in* 3. *sent. dist.* 38. *q.* 1. *ar.* 3.) idipsum adstruens hac non minus evidenti quam ineluctabili ratione. *Cum malum omnifariam contingat, cujuslibet circumstantiæ perversitas, etiam aliis circumstantiis debitis existentibus peccatum in moribus facit: ut si aliquis accipiat, unde non det quantumcumque bonum intendat, vel aliæ circumstantiæ ordinatæ videantur, peccatum non evitabitur. Cum autem locutio inventa sit ad exprimendam conceptionem cordis, quandocumque aliquis loquitur, quod in corde non habet, loquitur quod non debet: hoc autem contingit in omni mendacio: unde omne mendacium est peccatum, quantumcumque aliquis propter bonum mentiatur.*

318. *A bonitate & malitia actuum* Objectiva, *de qua hactenus sermo constanter extitit, transitus fit ad* formalem.

318. Ex continuata serie eorum, quæ hucusque diximus in præsenti Sectione satis jam compertum, humanorum actuum moralitatem seu bonam seu malam promanare universim triplici ex fonte, nimirum ex *objecto*, ex *fine*, ex *circumstantiis*: atque *objectiva* (*n.* 279.) appellari consuevit. Nunc quomodo erga hujusmodi bonitatem ac malitiam oportet esse affectum ipsum hominem operantem, ut refundatur, præsertim ex objecto, in singulas ejusdem operationes individuas, remanet explorandum, adeoque differendum de *Forma i* (*n.* 279.) bonitate ac malitia, quæ importat tendentiam agentis in objectum circumstantiis omnibus vestitum. Cum autem, quantum ad rem istam attinet, aliter de bonitate, aliter de malitia philosophari conveniat; idcirco distinctis thesibus pro more aperiemus, quidnam sentiendum nobis videatur. Subinde capta occasione a postrema thesi, quæ erit numero *tertia*, ventilabimus gravissimam, magnoque animorum æstu a Theologis agitatam quæstionem *de relatione operum in Deum*, duce potissimum Angelico Magistro, qui plus ceteris de illa scripsit variis in locis.

319. *Thesis*

319. *Primo* igitur de formali *bonitate* sic statuimus. Ut singulares hominis actiones

nes ab objecto, fine, & circumstantiis reliquis bonitatem hauriant, seu *bonæ* in genere moris revera sint ac denominentur, debet illarum honestas ex iisdem capitibus profluens cognosci, & *propter se appeti* ab operante, saltem *confuse*, & in *actu* ut ajunt *exercito*: ita scilicet, ut ex. ca. orans & jejunans spectet precum recitationem, & abstinentiam a vetitis cibis, non ut objecta mere delectabilia, aut utilia; sed sub aliqua ratione honestatis, puta colendi Beatum Numen, & continendi corpus refractarium in officio. In his tamen, aliisque actibus producendis non tenetur operans habere *reflexam exactamque* cogitationem de bonitate suorum actuum, atque secum dicere: *volo, & perficio hæc omnia, quoniam honesta & virtuosa sunt*. Id quippe expectari nequit ab illiteratis, idiotis, mulierculis; quibus tamen perinde, ac reliquis hominibus, divinitus præscripta est vitæ honestas, ac beatitudo suprema proposita.

prima *fert, ad bonitatem* formalem *actus humani necessarium esse, ut agens utcumque* cognoscat *bonitatem objectivam actus, eamque* propter se appetat

320. Ad comprobandam hanc primam thesim obvia sunt Sapientum Virorum testimonia. Moralis namque Philosophus (*l.* 2. *Ethic. c.* 4. *& alibi passim*) postulat, ut quisquis virtutem colere, & honesta operari desiderat, *agat sciens, & eligens propter ipsa*, hoc est, ipsorum honestate moveatur. D. Anselmus (*l. de arbitr. c.* 3.) justitiam generice sumptam vocat *rectitudinem honestatis propter se servatam*. Angelicus (1. 2. *q.* 19. *a.* 7.) *ad hoc ut sit voluntas bona, requiritur, ut sit bona sub ratione boni; id est, quod velit bonum, & propter bonum, seu quia bonum est*. Duplex quoque ratio suppetit. Etenim bonitas objecti circumstantiis & conditionibus necessariis vestiti non videtur æstimatione prudenti in actum humanum influere posse, eumque bonitate *formali* donare, quoties ipsa nègligatur; sicuti contingit, dum agens ipsam non respicit, neque directe vult. Præterea nomine *objecti*, a quo speciem moralem habent voluntatis actus, cunctis fatentibus, non designatur illa res, quæ appetitur, in se præcise spectata, sed potius motivum sive ratio illam appetendi: porro in ratione finis solum bonum honestum, seu verum, seu apparens, potest movere voluntatem; unde finis & bonum in moralibus invicem converti, seu promiscua esse dicuntur: igitur semoto honestatis in objecto materiali relucentis amore, repugnat actum esse *formaliter* bonum.

320. *Auctoritate, & ratione probatur præcedens thesis de* amore *honestatis requisito ad bonitatem* formalem *actionum.*

321. *Secundo*, loquendo de formali *malitia* ita ex opposito sentimus. Ut actus humani singulares malitiam trahant ex objecto, fine, & circumstantiis, seu vere *mali* in genere moris censeatur, minime requiritur, ut agens illam directe velit & appetat; sed satis est, si *indirecte* aut interpretative velit, appetendo nimirum sponte ac libere aliquod objectum, quod malum esse ei constabat, vel poterat ac debebat constare. Ita ex. ca. ut quis jure incusetur simoniacæ, aut sœneratitiæ labis, dum mercedis loco sibi obsequentibus confert Ecclesiastica beneficia, aut pecunias suas distrahit contractu mutui palliati; sat est, quod sciat vel scire debuerit, inhonestum ac turpe esse spiritualia vendere temporali pretio, atque lucrum ex mutuo percipere; tametsi hujusmodi inhonestas in se præcise non appetatur, vel omnino displiceat: nam semel ac quis, prudens & sciens, ambos actus perficit, ipsam quoque inhonestatem ipsis inhærentem voluisse convincitur. Secus enim rarissimi dicerentur peccare, cum plerique ita sint animo comparati, ut a morali turpitudine cupiant abstracta, quæ voluptatis aut commodi caussa peragunt mala: hinc ubi ludis, commessationibus, ebrietatibus, impudicitiis, blasphemiis indulsere a caeodæmone (ut dicere solent) seducti, passim eos audies talibus vitiis maledicentes. Quod si impossibile contendas, hominem ratione utentem vel directe vel indirecte *malum* appetere, cum solius *boni* amore ducatur humana voluntas, & *nemo respiciens ad malum operetur* juxta scholarum axioma: tunc respondebit Angelicus (1. 3. *q.* 18. *a.* 4.) *quod bonum, ad quod aliquis respiciens operatur, non semper est verum bonum, sed quandoque verum bonum, & quandoque apparens: & secundum hoc sequitur actio mala*. Unde & qui ferro, aqua, flammis, sese enecant, nonnisi *ementitia specie aliqua bonitatis inescati*, juxta Nyssenum Gregorium, proruunt in ea flagitia; quatenus nempe bonum æstimant aut utile jucundum sic emergere ex mendicitate, morbis, aliisque ærumnis: hoc sensu *iram* hominis vindictam sumentis *melle dulciorem* dixit Homerus.

321. *Thesis* secunda *adstruit, sufficere ad* malitiam *formalem actionis humanæ, si* indirecte *illam velit agens.*

322. Hujusce responsionis doctrina penitus inspecta commostrat legitimum discrimen inter thesim istam *secundam*, ac *primam* superiorem (*n.* 319.) quod nonnullis haud satis perspicuum videtur. Perpende, quæso, sequentia principia moralia communi Doctorum sensu probata: & difficultas omnis ab animo protinus abscedet, videlicet 1. *formalem* actionum bonitatem, aut malitiam esse mensurandam secundum regulam rectæ rationis, quam homo agendo servat, aut prætergreditur. 2. malum, *qua malum*, a voluntate appeti non posse, adeoque voluntatem sub fucata dum-

322. *Explicatur discrimen, quod occurrit in contrahenda* bonitate, *&* malitia *actionum formali.*

taxat

taxat specie *boni* in *malum* ferri. 3. *bonum*, sive verum, sive putativum, esse objectum humanarum appetitionum; quodque *honestum* dicitur bonum, illud solum esse absolute bonum, ac *per se* expetendum, horum omnium unica ferme est ratio, quia nimirum, si secus in homine contingeret, homo convinceretur non amare propriam felicitatem, contra ac dictet intimus cujuscujusque sensus. Hinc porro intelligitur, cur ad formalem cujuspiam actionis *malitiam* satis sit, si homo eam velit solum *indirecte*, tendendo scilicet sponte ac libere in objectum, quod cognoscitur, aut potest cognosci illicitum & inhonestum; quia sic homo vult malum eo modo, quo potest illud velle. Clarescit similiter, cur ad formalem *bonitatem* actionis necessarium sit, ut homo perspecta honestate objecti sibi propositi, illud *directe* appetat; quia nempe juxta dictamen rectæ rationis, quod ipsi est norma agendi, non solum potest, sed omnino debet honestatem per se amare, & colere in suis actionibus. Ex quibus præterea discimus, longe proclivius ac frequentius esse hominibus actiones producere multiplici malitia morali infectas, quam bonitate multiplici informatas.

323. *Thesis tertia declarat, ad absolutam* bonitatem formalem *actus humani non esse necessarium*, per se *loquendo amorem* directum ultimi finis.

323. *Tertio*; ut ad *bonitatem* actionum regrediamur, hoc aliud preterea constituimus. Ut actus humani sint in genere moris *formaliter boni* seu honesti, necessarium non est, ut agens *directe* appetat, præter honestatem objectorum, etiam *finem ultimum*. Nam quamvis verissimum fateamur, omnem humanum actum esse propter aliquem ultimum finem; quia, nisi sisteret tandem in aliquo fine, in infinitum vergerent humani fines, sicque, ut notat Angelicus (1.2. *q*.1. *a*. 4.) *homo nihil appeteret, nec aliqua actio terminaretur, nec etiam quiesceret intentio agentis*: Nihilo tamen minus ex eodem Doctore (*a*.6.) necessitas ista, *appetendi omnia propter ultimum finem*, satis consistit, si bonum, quod est humanarum appetitionum objectum, appetatur sub hoc alterutro respectu, nempe vel *ut bonum perfectum, quod est ultimus finis*, vel *ut tendens in bonum perfectum*: & rationem pro parte posteriori assignat, *quia semper inchoatio alicujus ordinatur ad consummationem ipsius, sicut patet tam in his quæ fiunt natura, quam in his, quæ fiunt ab arte: & ita omnis inchoatio perfectionis ordinatur in perfectionem consummatam, quæ est propter ultimum finem*. Porro homo voluntarie ac libere agens eo ipso, quod honestatem objecti propter se directe amat, tamquam intrinsecum proximumque operis finem, jam bonum amat *ut tendens in bonum perfectum, & ordinatum in perfectionem consummatam*, hoc est *in ultimum finem*: ergo per directum amorem objectivæ honestatis agit, quantum sat est, propter ultimum finem; adeoque ejus actus censendi sunt formaliter boni in genere moris absque directo amore ultimi finis.

324. *Planum fit, quomodo agens ex amore* honestatis *ejus quod agit reputetur agere propter* ultimum finem & consummatum bonum.

324. Quisquis mente sua funditus non assequitur, quomodo vere dicatur homo *propter ultimum finem* agere & *consummatam ipsius bonitatem* amare, dum solummodo *honestatem objectivam* rerum, circa quas agit, directe & secundum se appetit (*n*. 319.) is ratiocinium istud advertat. Finis noster ultimus reapse alius non est nisi *Deus*, quod & Chistiani modo decantant, & inter Gentiles Philosophos Platonici olim agnoverunt, teste S. Aug. (*l*.8. *de Civ. Dei c*. 8.) *non dicentes beatum esse hominem fruentem corpore, vel animo: sed fruentem Deo; sicut luce oculus*. Est vero Deus summa & infinita bonitas, perfectio, honestas. Igitur eo ipso, quod opus aliquod ex parte objecti, finis, circumstantiarum, completam illam præsefert bonitatem, quam ei inesse debere recta ratio dictat, atque aliunde homo sciens & prudens illud producit ex motivo proximo talis bonitatis: profecto hujusmodi opus suopte pondere in Deum tendit & relabitur tamquam in fontem honestatis omnis. Et quamquam operis auctor Deum non cogitet aut respiciat, ratione tamen istius tendentiæ seu relationis operis in Deum, quam Theologi promiscue appellitant *habitualem, implicitam, interpretativam*, censetur ipse auctor habere Deum ut finem ultimum, & ob finem ultimum operari, quantum satis est ad tuendam absolutam bonitatem formalem operum, & communem illam necessitatem omnia appetendi propter ultimum finem. Sic ex ca. inquit Richardus de Mediav. (*in* 2. *Sent. dist*. 40. *ar*. 2. *q*. 3.) *Quid ob amorem castitatis contrariæ tentationi resistit ex deliberatione, quamvis illam resistentiam per intentionem actualem in Deum explicite non referat, tamen actum facit moraliter bonum; quia hæc refert ad Deum habitualiter, & etiam aliquo modo actualiter implicite, in quantum hoc facit propter castitatem, cujus observatio est secundum Deum*.

325. *Ut actiones bonæ fiant memoriæ cælestis vitæ, non sufficit habitualis relatio in Deum; sed debent a caritate vel elici, vel imperari cum in finem.*

325. Ejusmodi tamen implicita tendentia seu habitualis relatio operum honestorum in Deum, non est tanti facienda, ut credatur *sola* ejus ope posse Christianum hominem explere *cuncta* sua officia, citra ullum actum *formalis amoris* erga Deum gratiæ gloriæque auctorem. Nam universe loquendo *duplici titulo* debet is operationes

nes suas *formaliter* ad Deum referre per amorem *caritatis supernaturalis*. Primo quidem, quoties operandum est *meritorie* in ordine ad vitam æternam; ad hoc enim necessaria non tantum caritas sive gratia *habitualis*, quæ gloriæ *semen* dicitur; sed etiam caritas *actualis*, quæ aliarum virtutum actus imperat, & dirigit ad suum finem & objectum, nempe ad Bonum Summum, & idcirco appellatur ab Angelico (*qu. un. de Car. ar*. 3.) *motrix, finis, radix, forma, mater omnium virtutum*, juxta illud Apostoli (*ad Tim. c*. 1.) *finis præcepti est caritas*. Hinc idem Angelicus subdit: *Caritas cadit in definitione virtutis meritoriæ, ut patet per definitionem Augustini dicentis, quod virtus est bona qualitas mentis, qua recte vivitur. Non enim recte vivitur, nisi per hoc, quod vita nostra ordinatur in Deum; quod caritas facit*. Attamen ad merendum necesse non est, ut iste caritatis influxus sit semper *actu*: sufficit, si *virtute* perduret, sicuti explicat idem Angelicus (*ar*. 11. *ad* 2. & 3.) nec non Seraphicus (*in* 2. *Sent. dist*. 41. *q*. 3.) & Theologi passim.

326. *Item, quando implendum est præceptum dilectionis Dei super omnia, per caritatis affectum referendæ ad Deum actiones.*

326. Præterea ex affectu ejusdem supernaturalis caritatis debet homo se, suasque actiones ad Deum referre, quoties urget & obligat affirmativum præceptum diligendi Deum super omnia (*Deut. c*. 6. *Math. c*. 22.) siquidem ex Angelico (1. 2. *q*. 100. *ar*. 10.) *præceptum caritatis implere homo non potest, nisi etiam omnia referantur in Deum*. Graviter itaque alucinaretur quisquis sola fretus honestate morali, & habituali relatione operum in Deum, existimaret se posse satisfacere primo, ac maximo illi mandato diligendi Deum, & ideo in nullum unquam prorumperet actum formalis hujus amoris. Sicut enim mandatum illud non solam importat reliquorum præceptorum observantiam, ut quidam putarunt Auctores distorte sumentes verba Christi (*Joan. c*. 14.) *qui servat mandata mea, ille est qui diligit me*; sed speciale distinctumque præceptum est, cujus observantia inducit, & reliquorum observantiam, uti Christus ibidem innuere vult: ita idem mandatum, quotiescumque urget, distinctum & formalem exigit caritatis actum erga Deum, quia caritas seu dilectio in ipso præscripta, judice Augustino (*l*. 3. *de Doctr. Chr. c*. 10.) *est motus animi ad fruendum Deo propter ipsum*. Quare merito damnata ad Alexandro VIII. hæc propositio (*ord*. 1.) *Bonitas objectiva consistit in convenientia objecti cum natura rationali; formalis vero in conformitate actus cum regula morum: ad hoc sufficit, ut actus moralis tendat in finem ultimum interpretative: hunc homo non tenetur amare neque in principio, neque in decursu vitæ suæ moralis*. Virus in fine, hoc est in complexione latet.

327. *Hic opportune proponitur celebris Controversia* de operum relatione in Deum, *in cujus determinatione judicium* Angelici Doctoris *varias ob caussas per magni faciendum*.

327. Porro autem num extra commemoratas geminas circumstantias ulla sit obligatio actiones nostras ad Deum referendi ea ipsa relatione *formali & expressa*, quam tum ad promerendam vitam æternam, tum ad Deum ex toto corde diligendum, demonstravimus (*n*. 325. & 326.) pernecessariam præter relationem alteram *habitualem* & *implicitam*, ingens existit Doctorum controversia, quam quidem vel dissimulare, vel præterire nullatenus possumus; tum quia hujus loci propria est, tum quia moralem praxim, atque salutis negotium proxime respicit. Ut in re tanti momenti obscuritas, & æquivocatio omnis procul amoveatur, simulque plana aperiatur via ad decernendum subinde, quod veritati magis consentaneum videbitur, existimo quatuor hæc a nobis præstari oportere eodem ipso, quod nunc indicantur, ordine. 1. controversiæ status rite evolvendus. 2. describenda Auctorum diffidentium opinamenta. 3. animi nostri sententia & promenda & communienda. 4. diluendæ præcipuæ difficultates, quas obtendere possunt quicumque abeunt in contrarios sensus. Integram vero hancce caussam ut D. Thoma præsertim ductore pertractemus, multa sunt quæ nos movent. In primis, quia ejus gloriantur suffragio plerique illi Theologi, quos adversarios habebimus: præterea, quia nullus alter ex veteris Scholæ Principibus argumentum hoc vel frequentius attigit, vel fusius volutavit; ex quo fit, ut ejus judicium auctoritate ac diligentia ipsius junctis, non possit non esse maximi ponderis. Postremo, quia dum ipse in variis suorum Librorum locis præsens thema in omnem pene faciem expendit pro occasionum varietate, tot ac tanta solerter notavit, sapienterque edocuit, ut ea universim accepta, sin minus Theologiæ tyronibus, provectis, exercitatisque saltem Viris videantur per sese sufficere ad controversiam istam funditus apprehendendam ac finiendam, quando etiam ipsiusmet nomen reticeretur, & auctoritas negligeretur.

328. Primo loco *ad rite assequendum indicatæ* Controversiæ statum *nominantur*

328. *Primo*, quod attinet ad *statum controversiæ*, ubi de *caritate*, deque *operum relatione* agitur sive in Morali, sive in Dogmatica Theologia, valde conducit quatuor sequentes Quæstiones distinguere. 1. est, An *caritas habitualis sit necessaria, ut quæ ab homine prodeunt opera, non evadant formaliter mala, seu proprie dicta peccata?* 2. An *per actum caritatis homini inhærentis sint opera omnia ad Deum referenda, quo possint divina mandata impleri etiam quoad substantiam, adeoque graves & mortiferæ transgressiones vitari?* 3. An *ab eadem actuali caritate, vel eliciente, vel im-*

quatuor diversæ Quæstiones, necessario distinguendæ in præsenti materia.

perante, profluere debeant quævis opera meritoria de condigno vitæ æternæ? 4. An sub reatu saltem veniali omnes deliberatæ actiones ad Deum referendæ ex benevolo aliquo amore, ut a culpabili omissione immunes existant, qui reapse adimplent divinam legem? Jam vero ultima hæc Quæstio est ipsa Controversia præsens de *relatione operum in Deum*. Tertiam jam expedivimus (*n.* 325.) ac denuo attingemus in Sect. ul. hujusce Articuli, ubi sermo instituetur de conditionibus ad *meritum* necessariis. Secundam, & Primam omnes Orthodoxi Tractatores sensu plane unanimi resolvunt *negative* adversus Novatores.

329. Exponitur mens ac doctrina Novatorum circa productionem & relationem operum, ex caritate faciendam.

329. Nimirum est Novatoribus ratum fixumque, cunctas humanas actiones *vitiosæ cupiditatis* foetidum, ac noxium esse fœtum, quoties non prodeunt ex *laudabili caritate* hominem afficiente, in eoque ineluctabiliter operante. Persuasionem hanc manifestarunt ipsi in multis Propositionibus ab Apostolica Sede jam damnatis. Præ reliquis notentur hæ duæ Michaelis Baii. *Celebris illa Doctorum distinctio, divinæ legis mandata bifariam impleri: altero modo, quantum ad præceptorum operum substantiam tantum: altero, quantum ad certum quemdam modum, videlicet secundum quem valeant operantem perducere ad regnum æternum, hoc est ad modum meritorium, commentitia est, & explodenda.* (Or. 61.) *Illa quoque distinctio, qua opus dicitur bifariam bonum: vel quia ex objecto, & omnibus circumstantiis bonum est, quod moraliter bonum appellari consuevit; vel quia est meritorium regni æterni, eo quod sit a vivo Christi membro per spiritum caritatis, rejicienda putatur.* (Ord. 62.) Perpendantur & tres illæ Quesnellii. *Amore Dei in corde peccatorum non amplius regnante, necesse est ut in eo regnet carnalis cupiditas, omnesque actiones ejus corrumpat.* (Ord. 45.) *Obedientia legis profluere debet ex fonte, & hic fons est caritas. Quando Dei amor est illius principium interius, & Dei gloria ejus finis, tunc purum est, quod apparet exterius; alioquin non est nisi hypocrisis, aut falsa justitia.* (Ord. 47.) *Sola caritas Christiano modo facit actiones christianas, per relationem ad Deum, & Jesum Christum.* (Ord. 53.) Hæreticum illud systema, ex variis compactum erroribus, Artic. III. & deinceps nos haud semel jam perstrinximus, per transennam quidem, satis tamen pro instituto nostro.

330. Inter Quæstiones mox indicatas secunda affinis quidem quartæ, reapse tamen diversa. Quidnam in eadem secunda sentiendum sit, ostenditur ex Doctore Angelico.

330. Itaque secunda præsertim Quæstio probe secernenda est a quarta, quam nunc ventilare aggredimur; ne vitiosa ut dicitur elenchi ignoratione cum Hæreticorum doctrinis confundantur Catholicorum Theologorum placita. Cum tamen ambæ aliquam inter se similitudinem & affinitatem præseferre videantur, idcirco ut clarius pernoscatur quod inter ipsas reapse intercedit discrimen, in eadem Quæstione secunda paullulum immoremur; hinc quippe majus etiam lumen accedet iis, quæ in discussionem alterius postremæ erunt subinde dicenda. Porro hanc ad rem satis mihi videtur in medium proferre, quæ scripsit Angelicus Doctor (1.2. *q.* 100. *art.* 10.). Ibi enim de præceptis Decalogi fuse disserens, istud quoque dubium proponit: *Utrum modus caritatis cadat sub præcepto divinæ legis?* quod idem est, ac quærere: an adsit proprie dicta obligatio adimplendi universa mandata ex dilectione, seu affectu caritatis, ut divinæ legi satisfiat? Primo opiniones memorat contrarias, quæ illo etiam ævo vigebant apud Magistros. *Quidam enim dixerunt absolute modum caritatis esse sub præcepto.... alii vero dixerunt, quod omnino modus caritatis non cadit sub præcepto.* Postea mentem suam aperiens, subdit: *Utrique autem quantum ad aliquid, verum dixerunt:* quod declarat, probatque sequenti doctrina.

331. Angelicæ doctrinæ series integra distincte exhibetur.

331. Distinguit 1. præceptum caritatis, quo Deus super omnia diligendus, a serie aliorum præceptorum, quæ divinæ legis ambitu continentur. 2. Docet distinctum illud dilectionis præceptum esse affirmativum, adeoque non obligans ad semper, sed pro determinato tempore. 3. Caritatis motum observat posse bifariam considerari; nempe vel quatenus est actus peculiaris, quem Deus a nobis interdum exigit eo affirmativo dilectionis præcepto: vel quatenus est modus, sive finis & forma actuum omnium pertinentium ad reliqua Divinæ Legis præcepta. 4. Resolvit, caritatis actum sub priore respectu esse divinitus præceptum, quotiescumque occurrit observandum primum & maximum dilectionis mandatum; sub posteriore vero respectu nequaquam præceptum esse, id est actus aliorum mandatorum haud necessario eliciendos ex caritatis motu & affectu, ut eadem mandata rite impleri censeantur. 5. Exinde complectitur, eum hominem, qui sine ullo caritatis motu erga Deum honorat parentes, aut quælibet alia Legis præcepta observat, nullatenus reputandum esse transgressorem eorumdem præceptorum, cum ipsa in se spectata modum caritatis, hoc est, observantiam ex caritate præstandam, minime includant: etsi concedat, ejusmodi hominem posse transgressorem existere alterius præcepti dilectionis Dei super omnia, quoties honoret parentes, aliaque servet Legis præce-

pta in iis temporis circumstantiis, in quibus urget observantia memorati præcepti dilectionis; cum nequeat homo Deum super omnia diligere speciali dilectionis actu, nisi seipsum, & omnes suos actus ad Deum expresse ordinet.

332. Referuntur ex parte ipsamet verba Angelici, quibus adduntur alia ferme consimilia D. Antonini.

332. Patescunt ea singula consulenti Articulum mox citatum, quem brevitatis caussa supersedeo integrum hic transcribere, contentus sequentibus verbis, quæ ad scopum nostrum potissime faciunt. *Ad secundum dicendum, quod sub præcepto caritatis continetur, ut diligatur Deus ex toto corde, ad quod pertinet, ut omnia referantur in Deum, & ideo præceptum caritatis implere homo non potest, nisi etiam omnia referantur in Deum. Sic ergo, qui honorat parentes, tenetur ex caritate honorare, non ex vi hujus præcepti, quod est: honora parentes: sed ex vi hujus præcepti: diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Et cum ista sint duo præcepta affirmativa non obligantia ad semper, possunt pro diversis temporibus obligare: & ita potest contingere, quod aliquis implens præceptum de honoratione parentum non tunc transgrediatur præceptum de omissione modi caritatis:* hactenus Angelicus. Totum id verbatim refert, & approbat S. Antonin. (*part.* 1. *Summæ tit* 4. *c.* 3. §. 3.) ubi assumpta consideratione Decalogi præmonstrat, *quomodo caritatis actus cadat sub præcepto*. Idipsum alibi quoque repetit (*par.* 4. *tit.* 6. *c.* 5. §. 1.) dicens: *Quamvis modus dilectionis non cadat sub illis præceptis, quæ dantur de aliis actibus virtutum (puta sub hoc præcepto, honora patrem tuum, non cadit hoc, quod ex caritate fiat) cadit tamen actus dilectionis sub speciali præcepto,* certis scilicet temporibus graviter obligante.

333. Ejusdem doctrinæ confirmatio subnectitur ex Bachono, aliisque priscis Magistris.

333. Similia sensit, & docuit gravissimus Joannes Bachonus Anglicus Carmelita, inter priscos Theologos & Canonistas valde conspicuus. Sic enim ex Petro de S. Dionysio, aliisque illius ætatis Doctoribus scribit (*in* 3. *Sent. dist.* 31. *q.* 1. *art.* 2.) *Dicunt, quod caritas cadit sub præcepto obligatorio respectu proprii objecti, scilicet respectu Dei & proximi, ita quod hoc omittens peccat mortaliter. Sed non cadit sub præcepto respectu objecti cujuscumque alterius mandati: ita videlicet, quod quicumque implet aliud mandatum non ex caritate, peccat mortaliter eo facto.* Jam qui doctrinas hasce rectissimas serio perpendere voluerit, facile deteget quam falsum, commentitium, & Christianæ Theologiæ oppositum sit a Novatoribus nunc propugnatum Theorema, quo nimirum statuitur, veri nominis peccatum esse, quidquid ab homine geritur absque caritatis habitu, & imperio. Ex quo fit, ut non possint eisdem non refragari penitus quotquot ex Romanæ Communionis Theologis nunc propugnant, cunctas deliberatas operationes ad Deum esse dirigendas ex benevolo aliquo erga ipsum amore.

334. Censuræ, qua perstringuntur Novatores hujus ætatis volentes cuncta debere ex caritate prodire, ne peccata sint, minime cadit in quosdam veteres Theologos putantes necessarium modum caritatis ad divinam legem implendam.

334. Opponet fortasse aliquis, non esse eam ob rem Novatoribus tantopere succensendum, cum teste Angelico (*n.* 330.) in ipso Catholicorum Theologorum cœtu jamdiu extiterint, qui *dixerunt absolute modum caritatis esse sub præcepto*. Respondeo, indicatos Theologos longe alio sensu putavisse observanda divina mandata actibus ex caritate provenientibus, ac Novatores modo contendant. Illi enim eatenus solum ita censebant, quia suspicabantur Deum, utpote humanæ salutis maxime sollicitum, imponendo hominibus mandata, imposuisse observantiam meritoriam æternæ beatitudinis, adeoque actus ex caritate manantes, sine qua meritum ejusmodi haberi nequit; qua in re utique alucinabantur, *non distinguentes id quod est de intentione præcipientis ab eo, quod est de obligatione præcepti* (ut notavit Richardus Minorita apud prælaudatum Bachonum), sed aliunde nihil absoni, aut falsi ad id tuendum comminiscebantur adversus orthodoxam doctrinam. Verum isti ideo præsertim dictitant necessarium caritatis influxum in singulas actiones, quia eo secluso persuasum habent omnia in homine coinquinari contagione concupiscentiæ per sese mortiferæ: quod nexum errorum involvit, tum revelato Dei verbo, tum manifestis Ecclesiæ sensibus adversantium. Itaque non eadem indulgentia utriusque impendenda: sicuti Tridentina Synodus (*sess.* 14. *c.* 6. & *can.* 9.) non eodem habuit loco tum antiquos Scholasticos, qui ante Scotum scripsere, Sacerdotem in Sacramento Pœnitentiæ declarare coram Ecclesia remissionem peccatorum intrinsecus a Deo factam; tum Novatores existimantes eumdem Sacerdotem esse merum remissionis præconem: quoniam illis videbatur perfecta contritio necessaria cuilibet pœnitenti etiam ad Sacramentum accedenti; istis autem Sacramenti efficacia perquam exosa est. Ceterum esto tum in conclusione, tum in principiis Novatores convenirent cum Theologis ab Angelico relatis; adhuc tamen dispar utrorumque caussa. Siquidem illi ante, isti post sollemnes Ecclesiæ definitiones sic opinati; unde priores dicendi solum *errantes*, posteriores repudiandi tamquam *hæretici pertinaces*. Hoc sane pacto D. Augustinus cum Donatistis disputans, ipsos secrevit a SS. Cypriano &

Firmiliano, atque a reliquis Catholicis Episcopis rebaptizantibus, tametsi eodem prorsus errore universi detinerentur.

335. Hic inchoatur discussio quartæ ultimæque Quæstionis inter solos Catholicos agitatæ: & statim præmonentur, relationem operum in Deum posse triplicem esse.

335. Dimissa nunc Quæstione secunda contra Novatores dumtaxat agitata; pergamus animadvertere quæcumque alia conducunt ad genuinam intelligentiam quartæ Quæstionis inter solos Catholicos vigentis. Dum disputatio ingruit de operum relatione in Deum, in primis oportet perspectas habere tres *relationis* species, a diuturno tempore in scholis nominatas. Videlicet eam vel *habitualem*, vel *virtualem*, vel *actualem* esse contingit, prout Scotus (*in 2. Sent. dist. 41. quæst. unic.*) inter alios explicat de relatione *meritoria* verba faciens. *Potest actus referri ex caritate in finem ultimum tripliciter. Uno modo actualiter, cum cogitans actualiter de fine diligit illum, & vult aliquid propter illum. Alio modo virtualiter: cum ex cognitione & dilectione finis deventum est ad volitionem alicujus entis ad finem: puta cum quis ex cognitione, & dilectione Dei actum pœnitentiæ assumit, & exequitur volendo, non tamen tunc referendo in finem. Tertio modo habitualiter: puta si omnis actus referibilis in finem manens cum caritate, quæ est principium referendi, dicatur referri habitualiter.* Angelicus itidem Doctor tres istas relationis species non uno in loco designavit, ut constabit ex variis ipsius textibus quos deinceps sparsim producemus.

336. Relationes singulæ in superiore divisione propositæ, non ita fixas apud Auctores obtinent notiones, siculi determinata sortiuntur nomina. Actualis interdum sumitur pro virtuali.

336. Postmodum animadversione dignum est, non eodem sensu constanter usurpari a Theologis præsertim antiquioris ætatis vocabula singularum rationum mox descriptarum: quod quidem si quis negligat aut ignoret, is meo judicio non ita facile mentem suam a dubiis extricabit, quæ ex Testimoniorum collatione enascentur, neque felici successu quæstionem hanc enodabit. Primo, cum aliquid possit vel in se, vel in alio subsistere, ac perdurare, relatio *Actualis* dicta fuit non ea dumtaxat, quæ per sese actionibus jungitur, ideoque *explicita* est; sed illa etiam, quæ actiones comitatur per aliud quidquam a se relictum; proindeque *implicita* est. Prior reputatur proprie actualis, posterior censetur potius virtualis juxta divisionem paullo ante assignatam. Hoc gemino sensu illam nominavit Angelicus (*in 2. Sent. dist. 40. q. 1. art. 5. ad 7.*) ubi ait, *aut actualis relatio in Deum est conjuncta actioni nostræ, non quidem actu, sed in virtute; aut actualis ordinatio in Deum est actu conjuncta actioni nostræ.* Si enim actualis non diceretur, nisi ea relatio, quæ actiones ad Deum dirigit expresse ac formaliter, adeoque una cum actionibus elicitur, quomodo concipi posset iisdem non conjuncta actu? tunc quippe esset simul actualis, & non actualis sub eodem respectu. Richardus quoque de Mediavilla (*in 2. Sent. dist. 41. art. 1. q. 2.*) memorat intentionem seu ordinationem operum in finem, *actualem implicitam continuatam in virtute*, quam necessariam, ac sufficientem arbitratur ad meritum actionum.

337. Pariter virtuali relationi accommodatur sæpe nomen habitualis.

337. Secundo, quæ proprie *virtualis* relatio aut intentio est, frequenter legitur designata nomine *habitualis*, forsitan quia per modum habitus perseverare solet. Ita S. Bonav. (*in 2. Sent. dist. 41. art. 1. q. 3.*) *Ad hoc, quod aliqua actio sit meritoria non oportet, quod semper quis eam referat actualiter in Deum; sed sufficit relatio habitualis. Habitualem autem relationem voco, non quia habeat caritatem, per quam sit habitualis ad referendum: sed quia in primordio operationis illius, vel alterius, ad quam illa consequenter se habet, intentionem habet ad Deum directam. Unde si aliquis intendit dare pro Deo centum marcas, & incipit cogitare de Deo in prima marca, & in aliis non cogitat, nihilominus omnes illæ dationes sunt ei meritoriæ & fructuosæ.* Similiter Joan. Bachonus (*in 2. Sent. dist. 42. art. 2. in fine*) *sicut ad bonitatem voluntatis sequentis rationem illuminatam per fidem, non requiritur, quod semper actu explicito intendatur beatitudo, sed sufficit quod a principio boni fideles ordinent actus suos ad salutem, & virtus hujus ordinationis remanet in actibus meritoriis, qui succedunt: eodem modo sufficit in bonitate morali, quod a principio intendat homo ea, quæ ducunt ad virtutem perfectam; quæ intentio manet in dictis actibus sequentibus.* Exinde porro intelligimus, quonam sensu Seraphicus (*in 4. Sent. dist. 6. part. 2. art. 2. q. 1.*) & Angelicus (*3. part. Sum. q. 64. art. 3.*) dixerint, *habitualem intentionem sufficere ad perfectionem, & administrationem Sacramentorum.*

338. Relatio virtualis sensu duplici a nonnullis dicitur.

338. Tertio, sunt ex recentibus Scriptoribus, qui relationem *virtualem*, etiam proprie sumptam, putent gemino sensu explicandam. Uno quidem, ubi quis vi præteritæ intentionis actualis, qua finem cognitum intendit, operari pergit actu non amplius de illo cogitando; uti dum Medicus libros legit, herbas colligit, ob præconceptum propositum sanitatis ægroto restituendæ, de qua jam non cogitat. Altero, ubi quis aliquid molitur, quod suapte natura tendit ad aliquem finem, sicut inchoatio ad consummationem, aut minus perfectum ad perfectionem, sive eum finem ipse cognoscat, sive non: uti dum quis grana seminis terræ committit, ex quo postea fru-

fructus prodit ipsi ignotus. Porro hominem utroque modo in genere moris agentem, vere finem ultimum appetere, ad eumque actiones suas ordinare, asseverat Angelicus Doctor (*qu. un. de Car. ar. 1. 2. & 1. 2. q. 1. ar. 9.*) ac nemo, ut reor, negabit. *Etenim sicut in caussis efficientibus virtus primæ caussæ manet in omnibus caussis sequentibus: ita etiam intentio principalis finis virtute manet in omnibus finibus secundariis. Item semper inchoatio alicujus ordinatur ad consummationem ipsius: sicut patet tam in his, quæ fiunt a natura, quam in his, quæ fiunt ab arte.* Ceterum ad mera nomina quod attinet, non ita apud omnes constat, *virtualem* dicendam esse relationem operum, quæ utroque modo contingit. Nam prioris modi relatio, presse loquendo cum Scoto (*n. 335.*) utique *virtualis* est, atque nonnisi improprie, seu ex arbitraria hominum consuetudine (*n. 337.*) *habitualis* vocatur. Quæ autem posterioris est modi, ea videtur haud incongrue posse designari alterutro promiscue vocabulo & *virtualis*, & *habitualis* mox explicandæ; uti reipsa ab Angelico designatam fuisse credere par est, quo invicem possint conciliari plures ipsius locutiones in specie contrariæ, unde ingens exoritur difficultas, hactenus vix ab ullo Interprete satis nitide, & exacte exposita, ac dissoluta.

339. Quæ posteriori modo juxta eorumdem Scriptorum acceptionem virtualis est relatio, videtur ab Angelico promiscue vocata & virtualis, & habitualis.

339. Ut de Angelico ita sentiam, hæc sunt præcipue quæ me movent testimonia. Ipse namque expendens obligationem, quam præsefert decantatum in scripturis præceptum de caritate, deque operibus cunctis in Dei gloriam referendis, posteaquam quis præstituto tempore specialem elicuit actum dilectionis Dei super omnia, ac Deo se totum explicite obtulit, ait (*qu. un. de Car. ar. 1.*) *virtualiter omnia referre in Deum, cadit sub præcepto caritatis:* tum ejusmodi consequentem relationem *virtualem* edisserens subdit: *cum hoc nihil aliud sit, quam habere Deum finem ultimum.* Itaque cum quilibet bona opera faciens, quæ suo pondere tendunt in Deum tamquam bonum consummatum perfectumque (*n. 323. & 324.*) Deum habeat finem ultimum, etsi hoc nec consideret, nec intendat (quod ad *secundum* pertinet *virtualis* relationis modum (*n. 338.*) palam est, relationem hujuscemodi ab Angelico dictam fuisse *virtualem*. Nomine itidem *habitus*, seu *habitualis*, eamdem ipsam expressisse videtur aliis in locis, præsertim (*Lect. 3. in c. 3. epist. ad Coloss.*) ubi scribit. *Non est necessarium, quod omnia in Deum referantur actu, sed habitu: qui facit contra gloriam Dei, & præcepta ejus, facit contra hoc præceptum.* Si enim ad servandum mandatum de cunctis operibus in Dei gloriam faciendis, debent ea referri in Deum actu, vel habitu: aliunde vero referre *habitu* hoc importat, quod reliqua generatim divina præcepta non violentur, adeoque benefactis adimpleantur: consequens exinde est, *habitualem* pariter vocatam ab Angelico eamdem relationem prædicti *secundi* modi, qui sola nititur bonitate operum in Deum, seu consummatam perfectionem, tendentium.

340. Habitualis relatio nacta est apud Theologos triplicem significationem: a nobis autem sumetur deinceps in tertia, juxta quam ab aliis dicta virtualis secundi modi, ab aliis implicita seu interpretativa.

340. Quarto, quod ex hactenus prænotatis facile eruitur, ultima relationum species, quæ *habitualis* nuncupatur, plus ceteris æquivoca est, utpote triplici diverso sensu usurpata. Nam 1. libere traducta veteri loquendi more ad indicandam relationem *virtualem* proprie dictam, quæ scilicet *priori* modo (*n. 338.*) talis est: quod quidem ad oculum jam demonstratum (*n. 337.*) puto: 2. nativa, magisque communi significatione adhibita, quatenus exprimit puram concomitantiam habitus alicujus cum actu, absque ullo vel actuali, vel virtuali influxu in actum. Ita Scotus in tripartita divisione (*n. 335.*) & plerique veteres Magistri eam intellexere, determinantes modum, quo oportet actus nostros in Deum ordinare, ut evadant meritorii æternæ gloriæ. Sic etiam Angelicus, quando hæc scripsit (*qu. un. de Car. ar. 1.*) *Aliud est habitualiter referre in Deum, & aliud virtualiter: habitualiter enim refert in Deum & qui nihil agit, nec aliquid actualiter intendit, ut dormiens, quia scilicet retinere potest caritatem, quæ habitualiter ordinat in Deum:* (*1. 2. q. 88. ar. 1.*) *Sed virtualiter aliquid referre in Deum, est agentis propter finem ordinantis in Deum. Unde habitualiter referre in Deum non cadit sub præcepto* (hoc est, præceptum dilectionis in Scripturis celebre non est de acquirendo aut retinendo simpliciter caritatis habitu, per quam actus possunt in Deum referri; sed potius de producendis frequenter caritatis actibus, ac de dirigenda, eorum ope, in Deum finem ultimum tota vitæ serie) *sed virtualiter omnia referre in Deum cadit sub præcepto caritatis, cum hoc nihil aliud sit, quam habere Deum finem ultimum.* 3. Demum eadem vox accepta, quatenus relationem indicat sic afficientem actiones, quæ producuntur, ut ab ipsarum morali entitate, cum norma agendi ac fine ultimo comparata, haud distinguatur, & ideo *implicita* & *interpretativa* etiam vocetur. Sic spectando *habitualem*, Angelicus potuit absque contradictione illam sub præcepto caritatis concludere, dicendo (*n. 339.*) *necessarium esse, ut omnia in Deum referantur* saltem *habitu.*

bitu. Nos deinceps, dimissa *secunda* notione, quæ unice respicit statum seu dispositionem habitualem operantis, constanter hærebimus in *tertia*, quæ operum naturam & conditionem spectat; hæc namque magis quadrat præsenti controversiæ. Unde relationis *habitualis* nomine intelligemus eam ipsam, quam alii *virtualem secundi modi* (*n.* 338.) alii *implicitam* seu *interpretativam* vocant.

341. *Eadem opera honesta possunt sub diversa consideratione referri in Deum tum* virtualiter, *tum* habitualiter: *quod manifesto declaratur exemplo*.

341. Postremo est operæ pretium observare, iisdem plane bonis operibus simul inesse posse, respectu diverso, duplicem relationem in Deum, & *virtualem*, & *habitualem*, retenta etiam propria distinctaque harum vocum significatione. Quo id assequaris, hominem considera vere Christicolam, qui primum instante maximo mandato *diligendi Deum ex toto corde* ex. ca. in die Nativitatis Dominicæ, actum caritatis elicit, & formali relatione ab eodem actu indivulsa (*n.* 332.) omnia sua in Deum ordinat: deinde juxta generale præceptum *declinandi a malo, & faciendi bonum*, diebus insequentibus graviter insudat honestis operibus ex motivo proximo aliarum quarumcumque virtutum, quæ subnata occasione ei offeruntur excolendæ: postmodum, recurrente denuo eodem mandato maximo ex. ca. in die Epiphaniæ, Deum rursus diligit speciali actu amoris super omnia (hujusmodi enim mandatum per *sese* obligare nos *graviter* ad Deum *expresse* redamandum in majoribus *saltem* anni Festis, in quibus præcipua Religionis nostræ mysteria sollemniter ab Ecclesia proponuntur Fidelibus grata memoria recolenda, nullus modo ambigit ex Theologis cordatioribus, doctrinas suas ad Sacræ Scripturæ gnomonem exigentibus) ac deinceps pro more bona quæque operari pergit. Jam opera honesta, quæ a tali homine peraguntur decurrente eo temporis spatio inter ambas dies Domino sollemnes, referri censentur in Deum *habitualiter*, quia ex conditione sua, hoc est ratione suæ objectivæ bonitatis moralis, cedunt in Dei gloriam: referuntur præterea in Deum *virtualiter*, quoniam serie continuata consequuntur ad eum primum actum, quo idem homo diligendo Deum super omnia ordinavit formaliter & expliciter seipsum, suaque omnia in Deum: unde est, ut sint etiam meritoria vitæ æternæ ratione præcedentis caritatis actualis, quæ censetur in cuncta illa opera influere, ac in illis quasi in virtute permanere juxta Seraphici (*n.* 337.) expositionem.

342. *Explicatis tam notionibus universis singularium relationum, quæ ab Auctoribus leguntur nominatæ, pro certo habendum*, actualem continuam *sub præcepto minimo cadere*.

342. Jam vero, ut divisionem relationis operum hucusque discussam (*n.* 335. *& seq.*) aptemus præsenti controversiæ, prudens nemo sibi in animum inducet, hominibus in hoc sæculo versantibus præscriptam esse ullo mandato *actualem*, & *explicitam* relationem omnium, quæ deliberate geruntur in vitæ decursu: ex Angelico namque (*qu. un. de Car. ar.* 11.) *omnia actu referre in Deum non est possibile in hac vita, sicut non est possibile, quod semper de Deo cogitetur*. Unde infert (*in* 2. *Sent. dist.* 40. *ar.* 5.) *hoc nec præceptum, nec consilium est, sed finis præcepti. Sic Sancti in patria actus suos in Deum referunt*. Hujusmodi actualis & formalis relatio cunctorum operum status dumtaxat temporibus facienda ex divino mandato, quotiescumque videlicet tenemur Deum diligere ex toto corde; ut jam demonstratum (*n.* 332.) atque idem Angelicus luculentius confirmat (*qu. cit. de Car.*) hisce verbis: *Non oportet, quod intentio actualis ordinans in finem ultimum sit semper conjuncta cuilibet actioni, quæ dirigitur in aliquem finem proximum*, hoc est, quæ fit immediate ob finem cujusvis alterius virtutis a caritate diversæ; *sed sufficit, quod aliquando actualiter omnes illi fines in finem ultimum referantur: sicut si, quando aliquis constituit se totum ad Dei dilectionem dirigere*, instante scilicet mandato maximo dilectionis: *tunc enim quidquid ad seipsum ordinat, in Deum ordinatum erit. Et, si quæratur, quando oportet actum referre in finem ultimum*, prædicta relatione formali seu expressa, *hoc nihil aliud est, quam quærere, quando oportet habitum caritatis exire in actum: quia, quando exit, fit ordinatio totus hominis in finem ultimum*: hocque totum adamussim consonat iis, quæ (*n.* 332.) retulimus ex Summa Theologica ejusdem Angelici.

343. *Ex oppositio nullum dubium esse potest, quin relatio* habitualis *seu* implicita *sit universim præcepta*.

343. Nullus pariter dubitabit, quin e converso omnis humanorum actuum series necessario prorsus sit ad Deum ultimum finem ordinata *habitualiter* saltem & interpretativa relatione. Hujusce namque relationis necessitas nihil præsefert aliud, quam necessitatem honeste vivendi, atque ad rectæ rationis normam cunctas deliberatas actiones exigendi (*n.* 303. *& seq.*) ad quod quidem præstandum cum Naturali tum Divina Lege obligari omnem hominem venientem in hunc mundum, nemo vel Theologorum vel Philosophorum Moralium inficias ibit: ex D. enim Ambros. (*lib.* 1. *offic. c.* 28. *&* 39.) *In his duobus illa est animi excellentia, ut primum animus bonis exercitatus cogitationibus, mundo corde, quod verum & honestum est, videat, atque id quod honestum est, solum bonum judicet, omnesque res, in quibus honestas & decorum cernitur, præclara intentione usque ad effectum persequatur*. Itaque nonnisi de intermedia relationis specie, quæ *virtualis* dicitur, disputatio esse potest.

Ex

Ex quonam autem præcise amore prodire oporteat hanc virtualem relationem; item an, & qualis vigeat obligatio ejusdem eliciendæ, remanet nunc displicendum: cum hucusque cumulate jam sint in medium producta quæcumque videbantur scitu necessaria tum ad statum quæstionis rite concipiendum, tum ad ipsam quæstionem solide dirimendam.

344. *Secundo loco exponuntur duæ contrariæ sententiæ Theologorum, quæ nunc in scholis Catholicis vigent circa præsentem controversiam*.

344. *Secundo* quod spectat *opiniones Theologorum* de argumento ejusmodi proloquentium, duæ generatim nunc circumferuntur, eæque inter sese contrariæ. Una contendit, hominem quovis tempore, quidquid deliberate agit, teneri ex affectu caritatis referre in Deum tamqu multimum finem. Ut autem se discernat, & elongetur a Novatorum erroribus in præsenti materia per Apostolicam Sedem jam damnatis (*n.* 328. *& seq.*) adeoque salvam & incolumem relinquat Christianam Fidem, plures adinvenit distinctiones, modificationesque speciosas, quæ utrum aliqua saltem ex parte meræ elusiones ac subterfugia dicenda sint (quemadmodum a nonnullis alterius sensus Scriptoribus observatum) aut reapte legitima, & satis tuta munimenta, dehinc meum neutiquam est. Pro hac opinione, ceu pro aris & focis, decertant, præter varios Theologos Ecclesiasticos, universi recentiores Alumni unius spectatissimæ Schola, ex quibus memoria novissima eruditi aliquot evulgarunt in Occiduis Oris scriptiones suas, quæ confestim etiam in Italia partim Veronentes, partim Venetos typos subierunt: ubi Patronum ac Vindicem piæ ceteris nactæ, qui magna librorum serie omnigena litterarum spirantium ditavit Christianam Rempublicam.

345. *Affirmativa sententia, quæ unius insignis Scholæ propria maxime est, sub variis modificationibus defenditur, quas hic juvat obculos ponere*.

345. Hæc vero sunt, ex quibus propriæ opinionis sepimentum iidem constant, ut cuilibet ipsorum volumina perlegenti innotescat. Sicut in alia theologica controversia de *justificatione peccatoris* eam tuentur proprio systemati peraccommodam distinctionem de duplici *amore Dei super omnia*, non vivificante, & vivificante; ita hic monent, *caritatem* bifariam posse usurpari; nempe tum *stricte*, prout *habitum* supernaturalis & infusæ caritatis, aut *actum* exinde manantem denotat; tum *late*, prout importat quidem dilectionem Dei *propter se*, sed quæ nondum est *super omnia*, adeoque inferiorem aliquam dilectionem benevolam, piumque affectum erga Deum. 2. Relationem operum *virtualem* dumtaxat exigunt: cum tamen virtualis relatio sensu magis proprio & comuni sumpta, necessario supponat prævium explicitæ dilectionis actum; idcirco ea voce intelligunt relationem initio *actualem*, ac deinceps solum *virtualem*: immo indicatæ notioni *virtuali* hærentes addunt, actualem ipsam toties in decursu agendi iterandam, & tam efficaciter (si forsan contingat interturbari, seu disperire relictam ex primo actu virtutem) ut vi ipsius judicentur subsequentes operationes virtualiter prodire. 3. Fundamentum relationis hoc modo continuæ videntur sibi deprehendisse in quibuldam *Apostolicis effatis*, quæ ipsorum judicio *legem* complectuntur Christianos omnes adstringentem. 4. Legem istam referendi actiones de iberatas in Deum ajunt esse *mixtam*; hoc est, partim *affirmativam*, uti per se sonat, partim *negativam*, quatenus præcipit nullo tempore interrumpendam virtualem relationem. 5. Ex eadem lege talem *obligationem* enasci censent, ut homo *saltem venialiter* delinquat, quando vel *unam* actionem, seu internam, seu externam, ad Deum ultimum finem non dirigit eo, quo prædictum est, modo.

346. *Sequitur ultima modificatio magni momenti, cujus præsertim opera Fautores ejusdem sententiæ nituntur illam discriminare a fallo absurdoque Novatorum systemate*.

346. Denique 6. afferunt, defectum relationis hactenus explicatæ arguere quidem *hominem operantem*, atque reum constituere peccati omissionis, quoniam deliberate operando, cum posset & deberet actum suum referre ad Deum ultimum finem, id facere prætermisit; minime vero vitiare ipsum *actum non relatum* (ex. ca. erogationem eleemosynæ sine ullo ad Deum respectu peractum) *in se* malus evadat, quippe *ex officio*, seu ex genere suo, bonus semper præsumitur: itaque in isto casu operans peccat, non quia operatur, sed quia non refert. Postremum hoc est, de quo ipsi sunt maxime solliciti, quodque ab aliis probe notari volunt. Etenim satis perspiciunt, se ad Novatorum scopulos allidere, nisi actiones ipsas a labe immunes tueantur: quandoquidem isti ceu meram hypocrisim, falsam justitiam, verumque peccatum traducunt & execrantur, quidquid absque Dei amore, & relatione in ejus gloriam fit, etiamsi operans intuitu æternæ mercedis promoveatur ad operandum: atque ob id fictit as reputant in Catholicis scholis vulgatas distinctiones observantiæ mandatorum, *quoad substantiam, & modum*; itemque operis *moraliter dumtaxat boni, & meritorii supernæ gloriæ*; ut patet ex *n.* 329. ex Proposit. 10. aliisque sequentibus ab Alex. Papa VIII. proscriptis, atque ex Trid. Syn. *sess.* 6. *can.* 31.

347. *Propositur altera sententia negativa, quæ magis commu-*

347. Altera opinio ex adverso sic statuit. Fatetur, rem quidem esse & laudabilem, & saluberrimam cunctas deliberatas operationes in Deum ultimum finem actu, aut virtute ordinare, sive ex proprie dicta caritate, sive ex alia quavis dilectione inferiori: attamen intra ullius præcepti necessitatem conclusam esse mordicus infi-

cia-

ciatur. Unde, loquendo universim in præsenti materia, duo solum agnoscit Christiani hominis officia: alterum, illudque speciale ac determinatis alligatum temporibus, diligendi Deum ex toto corde, juxta primum, & maximum mandatum; quod formalem omnium operum relationem in finem supernaturalem complectitur; alterum, quovis tempore obligans, adeoque generale, honeste operandi in quolibet negotio, juxta variam reliquorum mandatorum seriem; quod habitualem continet operum relationem. Idcirco si eveniat quacumque de caussa, ut post elicitum explicitæ dilectionis actum, progressu temporis aliæ hominis actiones non censeantur amplius vi illius profluere, deficiente virtuali relatione, quæ actuali successerat, ipsi hominem nullius peccati insimulant hoc solum nomine, quod eamdem non restauret virtualem actionum relationem producendo novum actum caritatis, seu alterius amoris benevoli. Atque hæc posterior opinio, si calculus rite ineatur, longe plures occupavit scholas, longeque majori gaudet privatorum Theologorum suffragio; quidquid contra nonnulli sibi persuadeant, aut orbi minus oculato suadere pertentent.

ni Scholarum, ac Theologorum judicio nititur.

348. Tertio loc. *profertur* sententia nostra, quatuor *generatim argumentis subnixa, quorum primum repetitur ex* doctrina veterum Magistrorum.

348. *Tertio*, ut *sententiam nostram* aperiamus, stabiliamusque (quod quidem pro hujusce operis instituto facimus, non quia judicium nostrum aliquid vel ponderis addere, vel detrimenti adferre credamus alterutri litigantium Parti) nos opinionem secundo loco descriptam amplexamur, ceu talo firmiore nixam. *Quatuor* autem argumentorum genera hanc ad rem sese offerunt, quæ sin minus singula, saltem simul juncta, animum nostrum ita percellunt, ut secus sentire aut docere, nonnisi reluctante conscientia, queamus: quæ quidem cogitatio nos in spem erigit certissimum fore, ut Theologi ex opposito stantes haud gravate sint excepturi, quæ hic conscribimus tali animo, ipsorum ceteroquin eruditionem, pietatem, sapientiam maxime suspicientes. Duo priora ex *doctrina veterum Magistrorum*, ac *sensu Fidelium*; posteriora duo partim ex *Sacra Scriptura*, & *Ecclesiasticis Patribus*, partim ex *absurdis* deducuntur. *Primum* est hujusmodi. Præceptum singulas deliberatas actiones, seu actuali seu virtuali relatione, jugiter ad Deum dirigendi ex affectu caritatis benevolo ignorarunt, immo negarunt præcipui veteris scholæ Magistri, qui certe neque in D. Pauli epistolis, aut B. Augustini libris hospites, neque in detegendis aut exponendis necessariis christianæ caritatis officiis oscitabundi fuerunt: igitur opinio, quæ nunc illud tam fidenter inculcat, haud vacat gravi suspicione novitatis in rebus theologicis perquam devitandæ. Sequentia eorumdem Magistrorum testimonia patefacient assumptionis nostræ veritatem.

349. Inter veteres Magistros agmen ducit Subtilis Doctor, qui presse quæstionem resolvit ad sensum nostrum.

349. Scotus in primis, ad assequendum operibus vere meritoriis spiritualem finem vitæ æternæ, eorum in Deum relationem ex caritate faciendam propugnavit (*in 2. sent. 17. q. 1. & dist. 41. q. unic.*) tum speciales caritatis actus, ex divino mandato eliciendos diebus Dominicis, etiam sensit (*in 3. sent. dist. 27. qu. unic.*) juxta quam piam laudabilem opinationem Catholicos Parochos exstimulavit, saluberrimo consilio Benedictus Papa XIV. (*Inst. Eccl. 72.*) *ut singulis diebus festis, priusquam rem Divinam incipiant, actus fidei, spei, & caritatis alta voce pronuncient, eosque populus ad verbum repetat*. Præter hæc vero aliam quamvis obligationem in caritatis negotio palam inficiatus est verbis adeo libratis, ut propemodum crederes, ipsum oculis, quos gerebat, acutum cernentibus vel tunc pervidisse Adversariorum nostrorum singularem sententiam, eamque impetere voluisse: ait namque (*in 2. sent. dist. 41. q. unic. Non tenetur homo nec tentione necessitatis, contra quam sit peccatum mortale, nec tentione minori, contra quam sit peccatum veniale, referre semper actum suum in Deum actualiter, vel virtualiter; quia Deus non obligavit nos ad hoc*. Quid clarius? Vel unicum interim ex antiquitate profer Scriptorem, qui ipsum talia edocentem arguerit, quasi contrarium aut D. Augustino, quem semper in ore & calamo habuit (*n. 290.*) aut D. Paulo, in cujus epistolas commentaria etiam edidisse fama est.

350. Succedit Seraphicus Doctor qui præclara Apostolici Textus interpretatione & nostram firmat sententiam, & contrariæ fundamentum subruit.

350. Præterea S. Bonaventura similiter negavit prædictam necessitatem relationis operum in Deum, tametsi agnomine, neque *Seraphicus*, hoc est, Trithemio & Gersone testibus (*lib. de Script. Eccl. & Epist. ad Osvaldum Monachum*) *doctrinis sanctis intellectum illuminans, & affectum in Christi amore accedens*. Nam proposito sibi Apostoli textu, *omnia in gloriam Dei facite*, sic eum præclare interpretatur, ut nec ullam statuat obligationem sibi minime perspectam, nec Auctores alios diversa pronunciantes a vero penitus aberrasse demonstret (*in 2. sent. dist. 41. art. 1. q. 3.*) *Respondent aliqui, quod est consilium, aliqui quod est præceptum, aliqui quod est finis præcepti sicut illud: diliges Dominum Deum tuum &c. Omnibus autem prædictis modis prædictus sermo potest intelligi. Potest enim accipi affirmative; vel negative, & affirmative dupliciter: quia hoc signum, omnia, potest ibi teneri collective, vel distribu-*

tive,

tive. Si accipiatur negative, sic est præceptum, & tunc est sensus: ita faciatis opera vestra, ut nihil faciatis contra gloriam Dei. Si autem intelligatur affirmative, & hoc signum, omnia, teneatur distributive & divisim, tunc est consilium & admonitio: admonet enim Apostolus secundum hunc sensum, quod quodlibet opus nostrum referamus in Deum; & de quolibet divisim possumus facere, & utile est nobis & expediens, si faciamus .... si autem prædictus sermo teneatur affirmative, & hoc signum, omnia, teneatur collective, tunc non est præceptum, nec consilium; sed finis præcepti, & consilii. Ad hoc enim debemus tendere, & hoc desiderare, quod ad talem statum perveniamus, quod omnes cogitationes nostras, & affectus in Deum referamus; hoc autem tunc obtinebimus, quando Deum ex toto corde diligemus. Et sic patet, quod ex auctoritate illa Apostoli non concluditur, quod aliquis peccet, cum non refert opus suum in Deum actualiter: hoc est relatione actuali vel *explicita*, quæ proprie actualis est, vel *implicita*, quæ alio nomine virtualis dicitur (*n. 336.*) juxta superiorem observationem.

351. Angelicus Doctor (Sancto etiam Antonino aliisque gravissimis Magistris adstipulantibus) assertioni nostræ superiori pondus addit multiplici doctrinarum genere quarum primum modum determinat, quo caritas censenda sit necessaria ad implendam legem.

351. Quidnam vero scholarum Angelus, & Ecclesiæ columen D. Thomas? Diversis in locis hoc idem thema volutando multa ac varia protulit, quæ in unam doctrinæ rite cohærentis seriem connexa nihil minus adstruunt, quam quod Adversarii nostri contendunt; etsi nonnulli ipsorum in uno alterove textu, interdum etiam detruncato, sistentes se hoc propugnare dictitent, quod Angelicus Doctor & constanter sensit, & perspicue scripsit. Rem ita esse deprehendet quisquis æqua lance ponderare voluerit partim probationes præsentes, partim responsa ad objectationes deinceps apponenda. Primo ex professo expendens (*1. 2. q. 100. ar. 10.*) utrum caritatis influxus sit necessarius ad divinam legem servandam, docet caritatis actum, quo Deus diligatur ex toto corde, & omnia in Deum referantur, esse quidem peculiari præcepto præscriptum pro determinato tempore; ceterum in aliis præceptis *non includi, quod serventur ex caritate*, ideoque hoc sensu verum esse, quod *modus caritatis non cadat sub præcepto*. Hinc duplici efformata hypothesi, quod nempe quis ex. ca. honoret parentes sine caritatis affectu, sive dum urget prædictum præceptum affirmativum dilectionis Dei; sive dum illud minime urget, resolvit quoad priorem hypothesim, ejusmodi hominem *non idcirco transgressorem effici hujus præcepti de honorandis parentibus, etsi sit transgressor præcepti, quod est de actu caritatis, propter quam transgressionem meretur pœnam*: quoad posteriorem vero addit, *posse contingere, quod implens præceptum de honoratione parentum non tunc transgrediatur præceptum de omissione modi caritatis*. Igitur sentit Angelicus, extra circumstantiam diligendi Deum speciali actu posse a nobis citra ullum culpæ aut pœnæ reatum divinam legem impleri ex solo motivo proximo & honesto aliarum virtutum, adeoque ex nullo prorsus caritatis affectu honesta opera in Deum referenda esse; secus, si necessariam crederet relationem quorumvis operum ex aliqua caritate, aut amore benevolo seu perfecto seu imperfecto, non posset absolute generatim & indefinite concludere, hanc conditionem in reliquis præceptis non includi, *quod serventur ex caritate, quod modus caritatis non cadat sub præcepto*. Quare evidens, hanc doctrinam non solum Novatores torquere, de quibus (*n. 329 & seq.*) sed nostris etiam Adversariis obesse, quibus familiares sunt istæ generales propositiones contrariæ: *quiquid deliberate agitur, ex affectu caritatis referatur in Deum: omnia in caritate fiant*. Quod si Angelicus ipsis reluctatur, ergo etiam S. Antoninus, Baconus, aliique Magistri, qui hac in re (*n. 332. & seq.*) eamdem prorsus doctrinam propugnarunt.

352. Sequitur secundum Angelicæ doctrinæ caput, ab eodem S. Antonino probatum; eoque declaratur, quonam sensu omnia in gloriam Dei facere præcipiamur, extra concursum primarii mandati de Dilectione Dei.

352. Secundo, Angelicus cohærenter ad ea, quæ loco præcitato edocuit juxta communem persuasionem Sapientiorum illius ævi, aliis in locis pariter expendens ex professo, quidnam præseferat tritum illud præceptum omnia in Dei gloriam faciendi, constanter resolvit, in hoc situm esse, ut (posteaquam quis, habitu caritatis in actum exeunte, Deum opportuno tempore ex toto corde dilexit, suaque omnia expresse ad ipsum ordinavit, prout primo & maximo legis mandato jubetur) finem caritatis præ oculis semper habens, Deum scilicet & Proximum, nihil contra Dei gloriam, nihil in Proximi offensionem moliatur, sed potius cuncta recte faciat juxta universæ legis præscriptum, sicque in tota honestarum suarum actionum serie habeat Deum ultimum finem. Ecquid porro istud est, nisi ea operum relatio, quam nos *habitualem* & *implicitam* dicimus (*n. 340.*) alii *virtualem* (*n. 338.*) vocant: ipsemet vero *habitualem* simul & *virtualem* (*n. 339. & 341.*) nuncupavit, respectu diverso? Præter Textum ex *Lect. 3. in cap. 3. ad Coloss.* (*n. 339.*) jam a nobis recitatum, cui similis alter occurrit *1. 2. q. 88. ar. 2. ad 2.* attendantur hi alii. Nimirum (*Opusc. 18. de Perfect. vitæ spirit. c. 3.*) scribit: *Alio modo ex toto corde Deum diligimus,*